

Norra Mellansverige

Socioekonomisk analys 2020

Reviderad oktober 2020

Observera att denna analys är arbetsmaterial, enbart publicerad som underlag för programskrivningen inom Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF). Analysen uppdateras löpande alleftersom arbetet inför nästa programperiod inom Europeiska socialfonden (ESF+) fortskrider. När analysen är klar kommer den ersätta denna version och publiceras på regionernas webbsidor.

UTKAST

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
2. Demografisk bakgrund	5
Befolkningssammansättning och befolkningsutveckling i Norra Mellansverige.....	5
En kraftigt förändrad befolkningsstruktur i Norra Mellansverige.....	7
3. Utbildning.....	10
Befolkning med eftergymnasial utbildning	10
Övergång från grundskolan till gymnasiet	13
Övergång till högskola inom tre år från avslutad gymnasieutbildning	16
4. Arbetsmarknad.....	19
Sysselsättningsgrad och arbetslöshet	19
Arbetsmarknaden under Covid 19-pandemin.....	21
Ungdomsarbetslöshet	25
Sysselsättning bland utrikes födda.....	27
En könssegregerad arbetsmarknad.....	30
5. Ohälsa.....	33
Ohälsotal och sjukfrånvaro/sjukskrivningar.....	33
Självskattad hälsa	36
Ekonomiskt utanförskap.....	37
6. Näringsliv.....	41
Den oundvikliga omställningen i näringslivet.....	41
Klimatförändringarna	41
En förändrad demografisk struktur.....	42
Branschernas sysselsättningsutveckling.....	43
Omställningskapacitet.....	44
Sammanhållningen i samhället och den kommande omställningen	45
Branschbredd	45
Omsättning och antal arbetsställen	46
7. Diskussion och sammanfattning.....	48

1. Inledning

Norra Mellansverige, som omfattar Värmlands län, Dalarnas län och Gävleborgs län, är mitt uppe i sitt arbete för att förbereda länen för den kommande strukturperioden. Socialfonden plus (ESF+) är en av de fem europeiska struktur- och investeringsfonderna som är EU:s främsta investeringsinstrument. Den syftar till att hjälpa medlemsstaterna att återställa och öka tillväxten, förbättra sysselsättningen och samtidigt säkerställa en hållbar utveckling.

Denna socioekonomiska analys utgör en del av underlaget inför den nya programperioden för ESF+, 2021–2027. I den omvärldsanalys som tagits fram av ESF-rådet under hösten 2019 finns fem målområden identifierade; ekonomisk utsatthet, etablering på arbetsmarknaden, återinträde på arbetsmarknaden, instabil ställning på arbetsmarknaden och stabil ställning på arbetsmarknaden. Den socioekonomiska analysen bidrar med olika registerdata som belyser vilka grupper som kan ha en speciellt utsatt ställning på arbetsmarknaden eller ha stora svårigheter att ens ta sig in på arbetsmarknaden. Under arbetet med denna socioekonomiska analys för ESF+ har vi utifrån önskemål kompletterat materialet så att den också kan svara upp mot behov som finns i motsvarande arbete med den Europeiska utvecklingsfonden (ERUF). Det handlar främst om att stärka upp vissa delar om näringsliv och innovation. En stor del av analysen är relevant som underlag för båda dessa EU-fonder då den beskriver grundläggande förutsättningar för det regionala utvecklingsarbetet i Norra Mellansverige generellt.

Kunskap är grunden till en förståelse för utmaningar och möjligheter i samhället, men också grunden till förståelse för gömda strukturer som påverkar samhällsutvecklingen i lika hög grad som synliga strukturer. Kunskap krävs dels för att förstå, dels för att kunna identifiera åtgärder och arbeta för en förändring av rådande normer och strukturer i samhället som hindrar allas lika möjligheter. Denna analys är en fördjupning av de områden som är särskilt relevanta för Socialfonden – utbildning, arbetsmarknad, kompetensförsörjning, ohälsa samt innovation och näringsliv – med fokus på jämställdhet och jämlikhet. Flera av de medborgerliga rättigheter som vi alla ser som självklara blir genom rådande samhällsstrukturer även grundläggande jämställdhets- eller jämlikhetsfrågor. Till exempel är rätten och tillgängligheten till förskola en grundläggande jämställdhetsfråga i och med att kvinnor i högre grad tar ansvar för barnen.

Den statistiska uppföljningen ger en bild av det aktuella läget i Norra Mellansverige som helhet och de tre länen var för sig och hur utvecklingen har sett ut under en viss tid. Statistiken kan dessutom berätta för oss om de villkor och förväntningar samt kulturer och normer som finns i regionen och hur dessa strukturer påverkar regionens utveckling. Genom en konsekvensanalys ur ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv ökar kunskapen om hur samhället påverkas och vad som är viktigt för att kunna utveckla den regionala attraktiviteten och den service och de tjänster som erbjuds regionens alla medborgare.

Analysen bygger på befintliga data. Tillgången till data släpar ofta efter något år vilket innebär att de siffror som presenteras inte är dagsfärska. Just dagsfärska siffror av exempelvis arbetslöshet eller andel högskoleutbildade är dock inte nödvändigt för att få en överblick över övergripande trender och tendenser i regionen. Materialet ger en bra överblick över hur Norra Mellansverige ligger till och vilka som är regionens största utmaningar inom de aktuella områdena. Vi behöver dock lägga in en brasklapp. Under mars 2020, när stora delar av analysen genomfördes, hade Sverige och omvärlden drabbats av en global pandemi med stor påverkan på människors arbets- och vardagsliv. Det är fortfarande osäkert exakt vilka följder Covid-19-pandemin får på ekonomin och på människors fysiska och psykiska hälsa. Den lågkonjunktur som var på gång redan innan pandemin och som nu har förvärrats till följd av de åtgärder som satts in för att hindra smittspridningen får stora konsekvenser

på framför allt arbetsmarknaden i regionen och i resten av världen. Hur Covid-19 och den efterföljande lågkonjunkturen slår mot Norra Mellansverige framöver är omöjligt att säga. Det är möjligt att regionen kommer att drabbas hårdare än andra regioner givet att regionen har ett sämre utgångsläge överlag. Det är också möjligt att regionen kommer att klara sig relativt bättre än regioner där branscher som har drabbats hårdast av pandemins ekonomiska effekter, så som besöksnäringen, är viktigare för den regionala ekonomin. Det är också möjligt att utvecklingen kommer att variera inom regionen, beroende på det lokala näringslivets struktur och andra förutsättningar. Kommuner som innan pandemin var starka kan drabbas hårt medan andra områden kan klara sig relativt bra. Hur det kommer att gå beror dels på pandemins förlopp, och dels på hur länge de restriktioner som har satts in kommer att upprätthållas.

Det är dock viktigt att betona att det inte bara är företag och personer som riskerar konkurs och uppsägningar som drabbas av pandemin ur ett arbetsmarknadsperspektiv. Lärdomen från tidigare ekonomiska kriser är att de som drabbas hårdast av en kris är personer som redan tidigare var utsatta och stod långt från arbetsmarknaden. För dessa individer riskerar tröskeln in på arbetsmarknaden att bli ännu högre när konkurrensen om jobb ökar till följd av ökad arbetslöshet.

Analysen är framtagen och sammanställd av Lina Hedman (Region Gävleborg), Peter Möller (Region Dalarna) och Anna-Karin Tollin (Region Värmland).

2. Demografisk bakgrund

Demografin i ett län eller region har stor betydelse för det ekonomiska läget och den socioekonomiska situationen i stort. En positiv befolkningsutveckling och en hög andel av befolkningen i arbetsför ålder förknippas ofta med en positiv ekonomisk utveckling. Utflyttning och en hög andel äldre medför större ekonomiska utmaningar.

Befolkningssammansättning och befolkningsutveckling i Norra Mellansverige

Det finns stora likheter i demografin i de tre länen i Norra Mellansverige, men den skiljer sig något från riket. Andelen i arbetsför ålder är lägre i Norra Mellansverige jämfört med riket medan andelen som är 65 år eller äldre är högre. Det innebär att försörjningskvoten - dvs. antalet barn och ungdomar samt pensionärer i relation till antalet i arbetsför ålder - är högre i Norra Mellansverige än i riket som helhet¹. Försörjningskvoten för riket är 76,3 vilket innebär att för varje 100 personer som arbetar är det 76,3 personer som inte arbetar, som måste försörjas. Kvoten är lägst i Stockholm med 66,6 men också låg i övriga storstads- och län med universitet som i regel har en försörjningskvot på under 80. I Norra Mellansverige varierar försörjningskvoten från 83,6 i Värmland, 86,2 i Gävleborg till 88,7 i Dalarna. Dalarna har den högsta, Gävleborg den sjätte högsta och Värmland den tionde högsta försörjningskvoten av Sveriges 21 län. I och med det har Norra Mellansverige den högsta försörjningskvoten av Sveriges åtta NUTS2-områden.

	Värmland	Dalarna	Gävleborg	Riket
Antal	282 414	287 966	287 382	10 327 589
0–19 år	21,6%	22,5%	22,2%	23,3%
20–64 år	54,5%	53,0%	53,7%	56,7%
65+	23,9%	24,5%	24,1%	20,0%

Tabell 1. Befolkningen 2019 i Norra Mellansverige och riket (Källa: SCB)

Enligt aktuella befolkningsframskrivningar från SCB kommer andelen av befolkningen som är i arbetsför ålder år 2040 vara två procentenheter lägre i riket som helhet, samtidigt som andelen som är 65 år och äldre ökar med tre procentenheter. Tack vare en hög levnadsstandard och medicinska framsteg blir vi allt äldre, och befolkningen som är 95 år eller äldre förväntas öka markant till 2040². En sådan utveckling kommer ytterligare öka på försörjningskvoten och på så sätt ytterligare förstärka Norra Mellansveriges demografiska utmaning.

Befolkningsutvecklingen i Norra Mellansverige var negativ eller svagt positiv efter millennieskiftet, men de senaste åren har samtliga tre län haft en positiv befolkningsutveckling. Det är framför allt det utrikes flyttnettot som påverkat siffrorna positivt. Det märks inte minst av att befolkningskurvan skjuter uppåt i samtliga tre län under 2015 när invandringen var hög.

¹ Försörjningskvoten räknas ut genom att dividera antalet personer i åldrarna 0–19 år och 65 och äldre med befolkningen som är 20–64 år, och sedan multiplicera med hundra.

² <https://varmlandsstrategin.se/app/uploads/2019/10/befolkningsprognos.pdf>

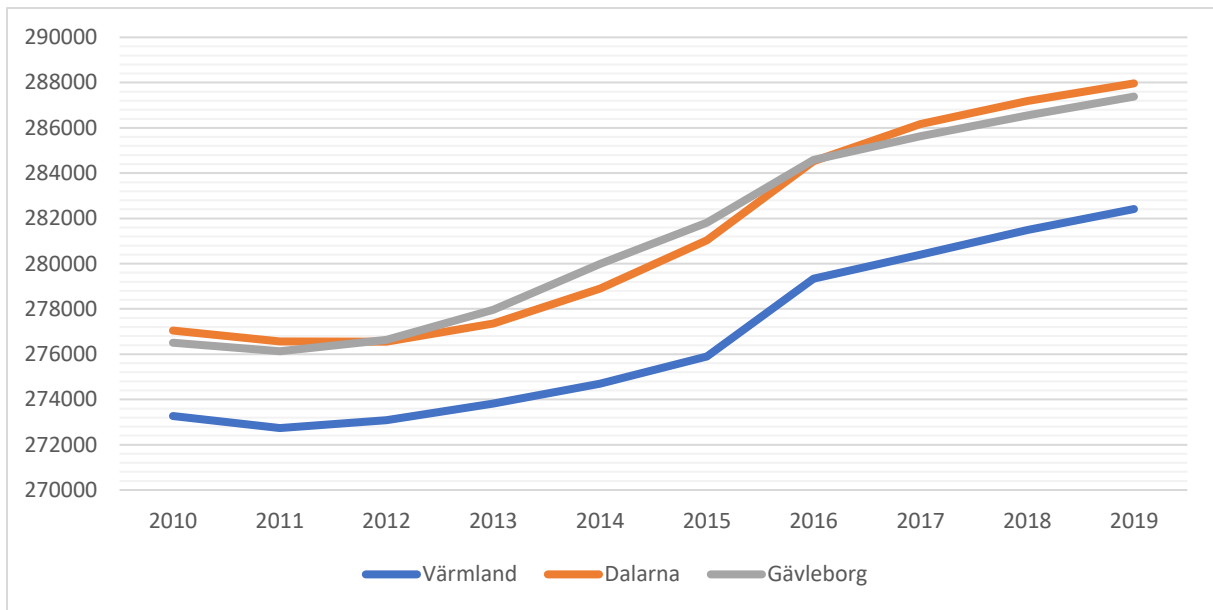

Diagram 1. Befolkningsutveckling i Norra Mellansverige 2010–2019 (Källa: SCB)

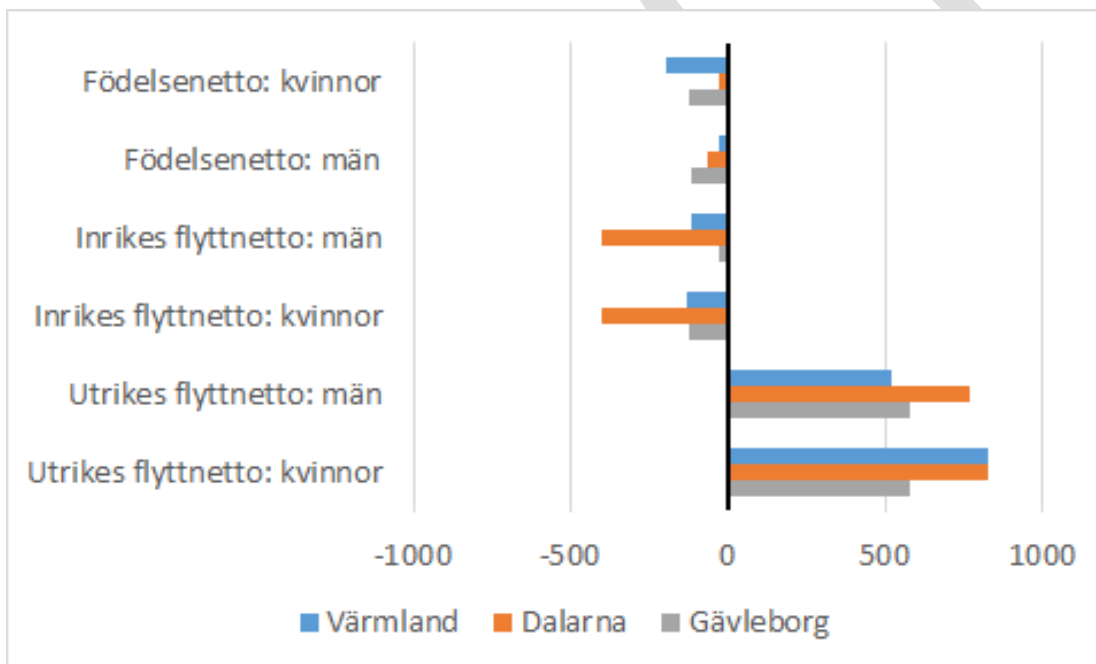

Diagram 2. Befolkningsförändringar i Norra Mellansverige 2019 efter kategori (Källa: SCB)

Det utrikes flyttnettot är särskilt intressant för analysen, inte bara för att det ensamt står för den största delen av befolkningsökningen utan också för att nyanlända personer utgör en viktig målgrupp för de insatser som initieras utifrån ESF+. Volymen på direktinvandringen till de tre länen i Norra Mellansverige är relativt likartad. Värmland tar emot något fler personer men det beror främst på inflyttningen av personer från Norge. Totalt rör det sig om ca 2 000 nyanlända personer per år. Under perioden 2015–2016 var invandringen betydligt högre vilket berodde på den då stora flyktinginvandringen. SCB betraktar dock denna period som ett undantag i sitt arbete med att ta fram regionala (och nationella) befolkningsprognoser.

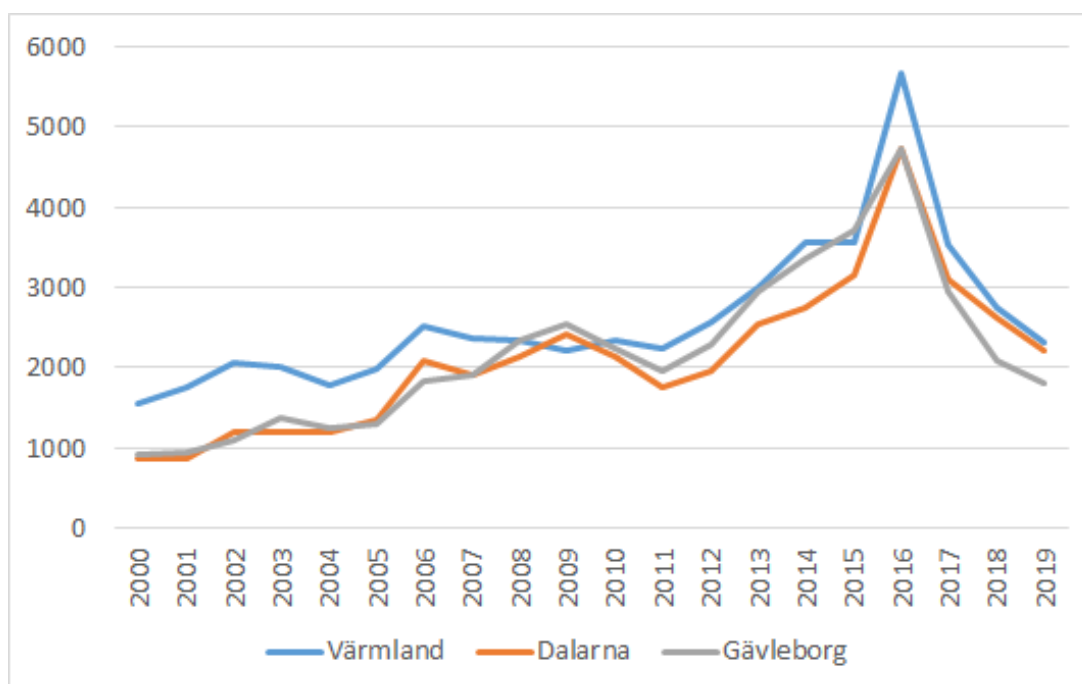

Diagram 2. Utrikes inflyttning till Norra Mellansverige 2000–2019 (Källa: SCB)

Invandringen till Norra Mellansverige har under 2010-talet dominerats av män. Det gäller framför allt i Värmland där antalet invandrade män år 2019 var 350 fler än antalet invandrade kvinnor (i Dalarna respektive Gävleborg var mansöverskottet samma år 192 respektive –28). Ungefär hälften av de invandrade är personer i åldrarna 25–64, en fjärdedel är barn under 15 år och en fjärdedel är i åldrarna 15–25. Endast 2–3 procent är 65 år eller äldre.

Den befolkningsstatistik som SCB släppte den 19 augusti visar att invandringen avtagit markant under första halvåret 2020 till följd av pandemin. Hur pandemin påverkar flyktingströmmar på längre sikt återstår att se, men med stängda gränser kan flyktingars alternativ starkt begränsas. Minskad invandring och antagandet om att invandringen kommer att ligga på en lägre nivå än tidigare har påverkat befolkningsprognoserna väsentligt, där vi ser att den prognosticerade befolkningsökningen från förra våren är betydligt mindre i årets prognoser. En minskad invandring får stora konsekvenser för den demografiska strukturen redan de närmaste tio åren.

En kraftigt förändrad befolkningsstruktur i Norra Mellansverige

Den utveckling vi ser nu i Norra Mellansverige, med en hög andel äldre i befolkningen, delar vi med övriga Sverige och med samtliga utvecklade länder i världen. När välståndet och utbildningsnivån i ett land ökar och dödstalen sjunker skaffar invånarna färre barn. Detta är en utveckling vi sett i alla länder med ett växande välstånd, och när det föds färre antal barn per kvinna och när god hälso- och sjukvård förlänger medellivslängden i ett land blir konsekvensen en ökad andel äldre. I grunden är detta naturligtvis någonting positivt men det leder till påfrestningar på välfärdssystem som är utformade för en demografisk struktur med en större andel av befolkningen i arbetsför ålder.

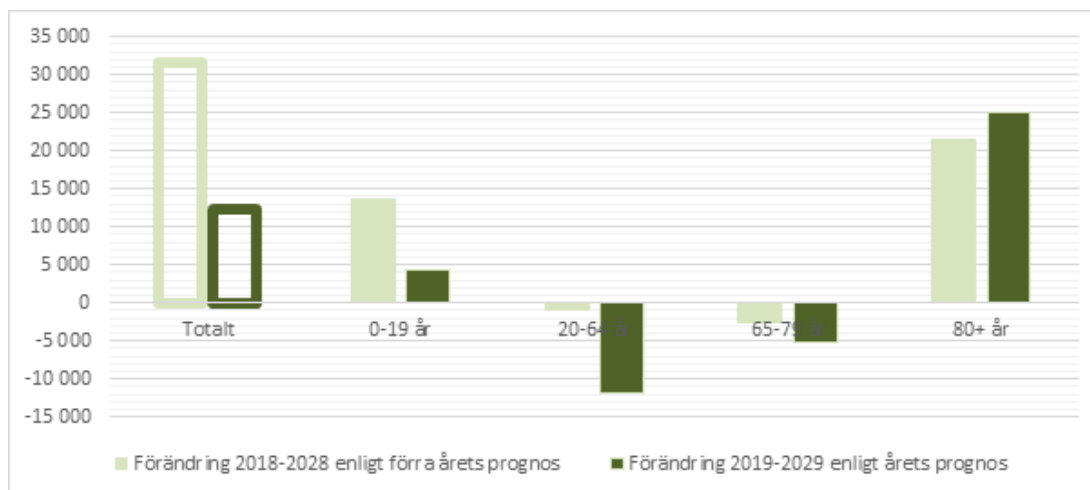

Diagram 2. Befolkningsförändring i Norra Mellansverige år 2018–2028 respektive 2019-2029 i absoluta tal (Källa: Befolkningsprognoser för respektive län, beställda från SCB för 2018, respektive befolkningsprognoser på www.scb.se för 2019)

Enligt SCB:s befolkningsprognoser förväntas befolkningen i Norra Mellansverige öka de närmaste 10 åren. Årets befolkningsprognos visar dock att om 10 år kommer väsentligt fler att behöva försörjas av många färre i arbetsför ålder, och denna bild har försämrats väsentligt i årets befolkningsprognos jämfört med förra årets. Den stora skillnaden är en förväntad minskad invandring. I diagrammet ovan syns den sammanlagda förändringen av befolkningen för de tre länen från år 2018 till år 2028 (förra årets prognos) jämfört med förändringen från år 2019 till år 2029 (årets prognos). Befolkningen som helhet förväntas öka med drygt 12 000 personer, jämfört med 31 000 personer i förra årets prognos. Det är viktigt att notera att denna befolkningsförändring ser olika ut i olika åldersgrupper. Den största ökningen, drygt 25 000 personer, förväntas ske i gruppen äldre pensionärer (80+ år). Även gruppen barn och ungdomar förväntas vara större år 2029 än år 2019, med en ökning på drygt 4 000 personer. Gruppen yngre pensionärer förväntas vara mindre år 2029 än år 2019, detta som en följd av att den stora efterkrigsgenerationen, de så kallade 40-talisterna, då har lämnat denna åldersgrupp för den äldsta åldersgruppen som ökar stort. Den största förändringen i årets befolkningsprognos jämfört med förra årets prognos har skett i åldersgruppen 20-64 år, d.v.s. de i arbetsför ålder. I förra årets prognos förväntades andelen i arbetsför ålder vara något lägre år 2028 än år 2018. I årets prognos har denna bild förändrats markant med närmare 12 000 färre i arbetsför ålder år 2029 än år 2019. Den demografiska utmaningen förväntas idag bli väsentligt större än vad prognoserna visade för ett år sedan, främst på grund av en minskad invandring. Den potential att bidra till att klara den demografiska utmaningen som invandringen utgjorde tills för ett år sedan är med pandemin och dagens mer restriktiva invandringspolitik väsentligt mindre. Det återstår därmed att hitta andra lösningar på hur denna utmaning ska hanteras.

Diagram 3. Befolkningsförändring i Norra Mellansverige år 2018–2028 respektive 2019-2029 i absoluta tal uppdelat per län. (Källa: Befolkningsprognoser för respektive län, beställda från SCB för 2018, respektive befolkningsprognoser på www.scb.se för 2019)

När vi delar upp befolkningsprognosen per län så ser vi att det finns skillnader inom Norra Mellansverige där Gävleborg har det största tappet i befolkningstillväxt på 10 års sikt i årets prognos jämfört med förra. Alla tre länen har en lägre befolkningsökning bland barn och unga samt i arbetsför ålder men minskningen i dessa grupper är än större i Gävleborg än i Dalarna och Värmland. Även om det finns skillnader mellan länen delar de det större demografiska mönstret med fler äldre pensionärer och färre i arbetsför ålder än vad tidigare prognoser visat.

3. Utbildning

Utbildning är grundläggande för människors förmåga att klara sin egen försörjning. De val vi gör tidigt i livet kan komma att få stor betydelse för resten av livet. Regioner med låg utbildningsnivå har sämre förutsättningar att klara sig i det växande kunskapsamhället. Samtidigt har utbildningsnivån en stor påverkan på individen. Personer som saknar gymnasieutbildning löper bland annat högre risk för arbetslöshet och ohälsa. Det är därför viktigt att ge kvinnor och män samma möjligheter att lära och utvecklas.

Utbildningsnivå används ofta som en indikator på humankapitalet i samhället och är en viktig förutsättning för regional attraktivitet, utveckling och tillväxt. Ett vanligt förekommande humankapitalmått är andelen av befolkningen med högre utbildning, vilket oftast definieras som minst treårig eftergymnasial utbildning. Vi har i denna analys valt att inkludera all eftergymnasial utbildning för att fånga in samtlig eftergymnasial utbildning, såsom de viktiga yrkeshögskoleutbildningar som sker i samverkan med det lokala arbetslivet och där studenterna i mycket hög grad går direkt till jobb.

Befolkning med eftergymnasial utbildning

Statistiken för personer med eftergymnasial utbildning presenteras för män och kvinnor och har avgränsats till personer mellan 25–64 år. Dessutom har personer som är i pensionsålder (65+) uteslutits.

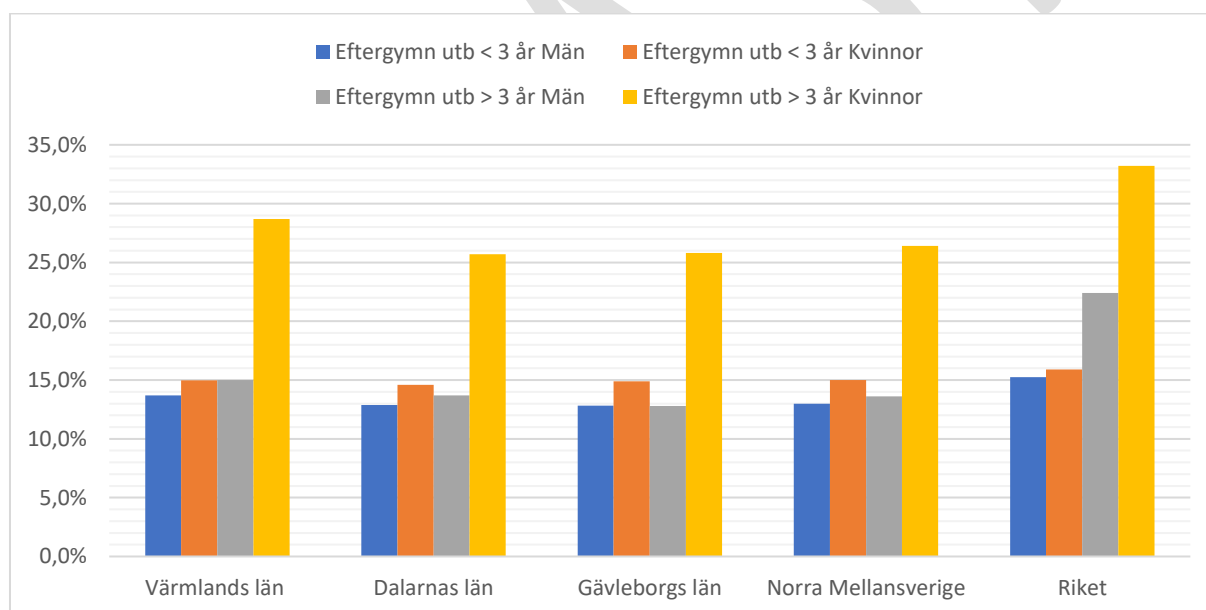

Diagram 4. Andel av befolkning år 2018 vars högsta avslutade utbildning är eftergymnasial, per kön. (Källa: SCB)

Samtliga tre län har en stor utmaning i att behålla sina unga akademiker i länet, locka tillbaka dem efter avslutade studier på annan ort eller att attrahera inflyttning av akademiker som är uppväxta i andra län. Det finns därför en risk att en stor del av länens högutbildade befolkning försvinner från regionen, vilket leder till problem för arbetsgivarna att klara sin kompetensförsörjning och i förlängningen att trygga den framtida välfärden. Det är fler av de som går ut gymnasiet i Värmland som väljer att studera vidare i samma län (cirka 30 procent) jämfört med Gävleborg och Dalarna (cirka 20 procent). Av samtliga som tagit examen vid en högskola eller universitet så har fler återvänt till det län där de gick gymnasiet i Värmland och Gävleborg (cirka 40 procent) än i Dalarna (cirka 35 procent).

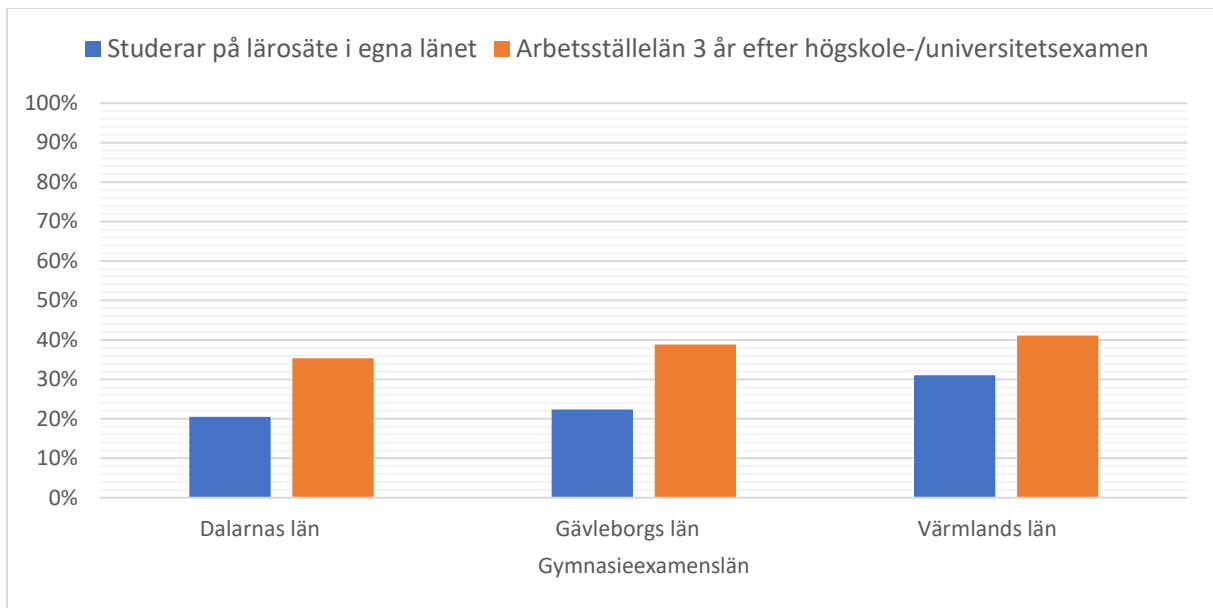

Diagram 5. Andel av de som gått ut gymnasiet i de tre länen i Norra Mellansverige som har tagit examen på högskola eller universitet under åren 2004–2015 i samma län respektive andel av de som tre år efter att de tagit examen på högskola eller universitet har sin arbetsplats i samma län som man gick ut gymnasiet (Källa: Databasen Bak- och Framgrund, SCB)

De tre länen i Norra Mellansverige har betydligt lägre andel högutbildade än i riket som helhet, och skillnaden är extra tydlig när det gäller män som har en eftergymnasial utbildning som är längre än tre år. Det är en betydligt större andel högutbildade kvinnor än män i de tre länen, och skillnaden mellan könen ökar. I den socioekonomiska analys för Norra Mellansverige som släpptes 2014 och baserades på utbildningsdata från 2012 var andelen män med eftergymnasial utbildning i princip densamma som 2018, medan andelen högutbildade kvinnor stigit i samtliga län och i riket som helhet.

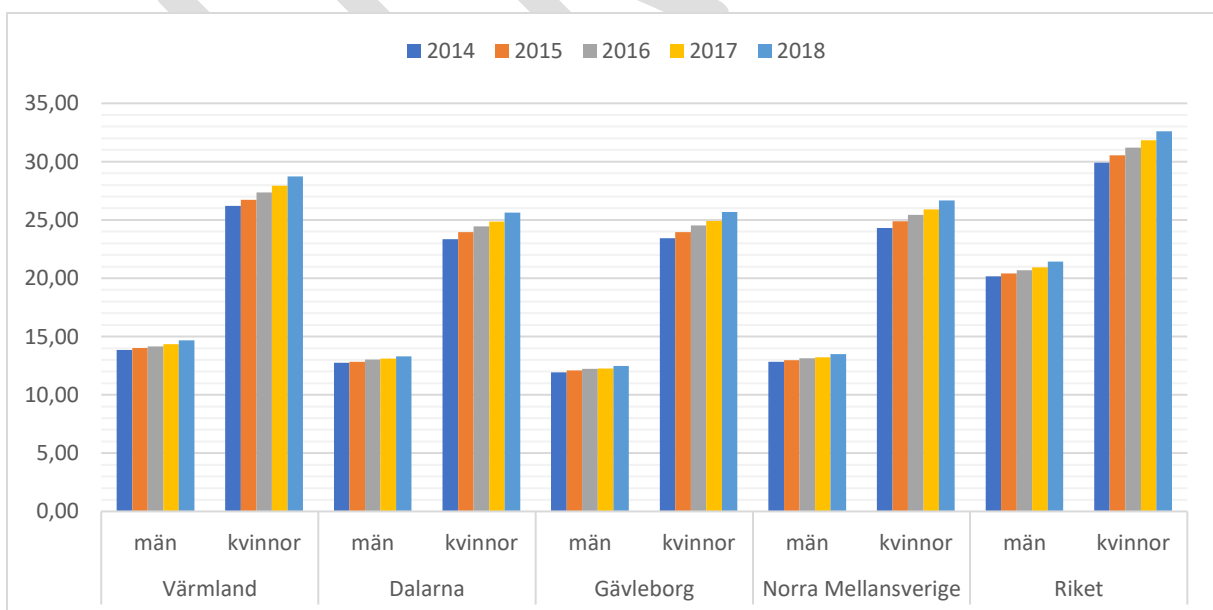

Diagram 6. Andel av befolkningen med eftergymnasial utbildning som är tre år eller längre, över tid (Källa: SCB)

Trots att andelen högutbildade i länen är låg i jämförelse med riket så har det skett en liten men stadig ökning över tid. Det framgår tydligt att förflyttningen går snabbare för kvinnor än för män.

Andelen högutbildade kvinnor i Norra Mellansverige har ökat med 2,4 procentenheter mellan 2014 och 2018, medan andelen högutbildade män endast ökat med 0,6 procentenheter. Motsvarande ökning för riket är 2,7 procentenheter för kvinnorna och 1,3 procentenheter för männen. Det innebär att trots att andelen högutbildade ökar i Norra Mellansverige halkar regionen efter då ökningen är ännu snabbare i riket.

Den generella ökningen av högutbildade speglar en strukturell förändring på arbetsmarknaden som idag i större utsträckning efterfrågar högutbildad kompetens. Eftersom kompetenskraven höjts inom de flesta branscher är det idag svårare att både få ett arbete och göra karriär utan utbildning än det var för bara 20–30 år sedan. Den här förändringen bekräftas även av att den matchade förvärvsgraden på den svenska arbetsmarknaden har försämrats. Matchad förvärvsgrad innebär i vilken grad en person med en viss utbildning också arbetar med ett yrke som är relevant för den utbildning den investerat i. Trots en arbetslöshetsnivå som innebär att det finns tillgänglig arbetskraft har arbetsgivarna svårt att hitta den kompetens de söker.

Den matchade förvärvsgraden stiger i takt med utbildningsnivån, men det ser lite olika ut för män och kvinnor. Bland de högutbildade kvinnorna i Norra Mellansverige har 81,0 procent ett jobb som matchar deras utbildning. Bland de högutbildade männen är det 73,5 procent vars yrke matchar utbildningen. Ser vi till befolkningen vars högsta avslutade utbildning är gymnasiet är den matchade förvärvsgraden 58,2 procent bland kvinnorna och 65,0 procent bland männen. Det är en mycket större andel bland de med enbart gymnasieutbildning som har arbeten som inte alls är matchade mot sin utbildning, ungefär en tredjedel av kvinnorna och en femtedel av männen.

Om vi tittar på den matchade förvärvsgraden på riksnivå så är det 79,3 procent av de högutbildade kvinnorna som är helt matchade, och 74,1 procent av männen. Bland de med enbart gymnasieutbildning har kvinnorna en matchad förvärvsgrad på 58,2 procent och männen 63,3 procent. Jämfört med riket har alltså de högutbildade kvinnorna i Norra Mellansverige en något bättre matchad förvärvsgrad, medan männen ligger något sämre till. Bland befolkningen vars högsta avslutade utbildning är gymnasial ligger kvinnorna i Norra Mellansverige på samma nivå som riksnittet, medan männen ligger något över.

Om vi tittar på förhållandet mellan utbildningsnivå och födelse land ser vi att det är en större andel av de som är födda i Sverige som har minst treårig eftergymnasial utbildning än de som är födda i ett annat nordiskt land. Men det är överlag en större andel högutbildade bland de utrikes födda än de som är födda i Sverige, och allra störst andel är det bland de som är födda inom EU men utanför Norden. Även bland de utrikes födda är det stor skillnad mellan könen, med en avsevärt större andel högutbildade kvinnor. I kategorin "Övriga" är det främst Nordamerika och Australien som sticker ut, medan Afrika har låga utbildningsnivåer och drar mer medelvärdet.

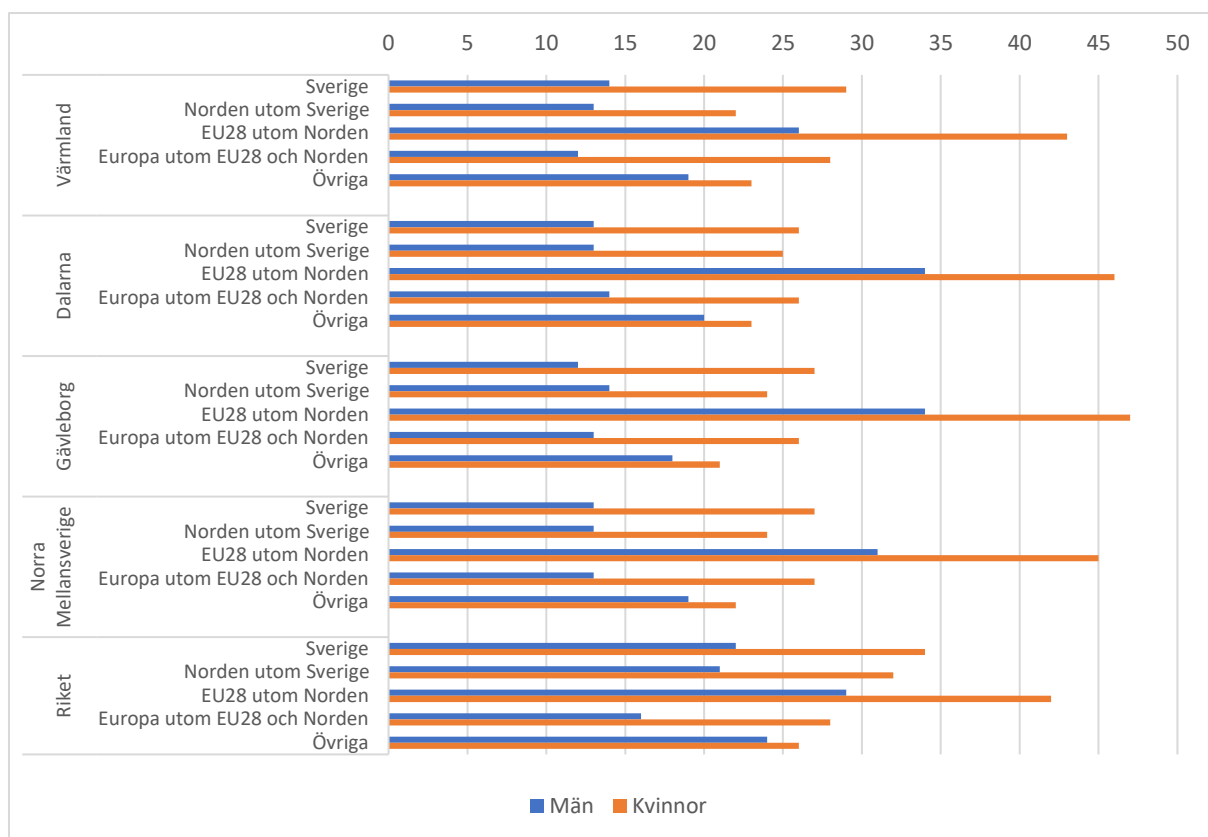

Diagram 7. Andel av befolkningen med minst treårig eftergymnasial utbildning, efter födelse land, 2018 (Källa: SCB)

De låga utbildningsnivåerna i Värmland, Dalarna och Gävleborg kan delvis spegla de dominerande branscherna i länen, som byggverksamhet, skogs-, stål- och verkstadsindustri. För många av de här jobben räcker det med en yrkesutbildning på gymnasienivå, men de är viktiga för tillväxten i Norra Mellansverige. Det är viktigt att fler i Värmland, Dalarna och Gävleborg går längre i utbildningskedjan, men behovet av högutbildad kompetens behöver kopplas ihop med arbetsmarknaden i länen så att man möter upp kompetensbehoven hos näringsliv och offentlig sektor. Om fler invånare i Norra Mellansverige når en högre utbildningsnivå och det inte finns ett matchande behov riskerar dessa människor istället att tvingas bort från regionen i jakt på ett passande jobb.

Övergång från grundskolan till gymnasiet

I Norra Mellansverige som helhet är det färre elever som går ur årskurs 9 med gymnasiebehörighet jämfört med riket. I Norra Mellansverige går 19,2 procent av pojkarna och 15,9 procent av flickorna ur grundskolan utan att ha gymnasiebehörighet, jämfört med 17,1 respektive 14,2 procent på riksnivå. I Värmland är dock siffrorna lägre jämfört med både övriga län i Norra Mellansverige och riket - 16,6 procent av pojkarna och 13 procent av flickorna i Värmland går ur nian utan att ha gymnasiebehörighet.

Om vi ser till hela den grupp som saknar gymnasiebehörighet, dit de som inte gått klart grundskolan hör, så har gruppen det sämre inom en rad olika områden. När det kommer till ersättningar från trygghetssystemen så kan vi se att den stora skilljelinjen går mellan de som har förgymnasial utbildning och de med gymnasial utbildning. De med eftergymnasial utbildning har i minst utsträckning ersättning från de sociala trygghetssystemen men skillnaden är inte lika stor mellan de som har eftergymnasial mot de som har gymnasial utbildning jämfört med skillnaden mellan de med gymnasial och de med förgymnasial utbildning. En del av arbetskraftsreserven finns i gruppen med endast förgymnasial utbildning men även om det är en del som uppstår arbetslöshetsersättning,

försörjningsstöd eller etableringsersättning så har majoriteten i denna grupp någon form av sjukersättning. Ett förebyggande arbete för att förhindra att individer i denna grupp hamnar i sjukskrivning/sjukpension har stor potential för att öka antalet individer i arbetskraften.

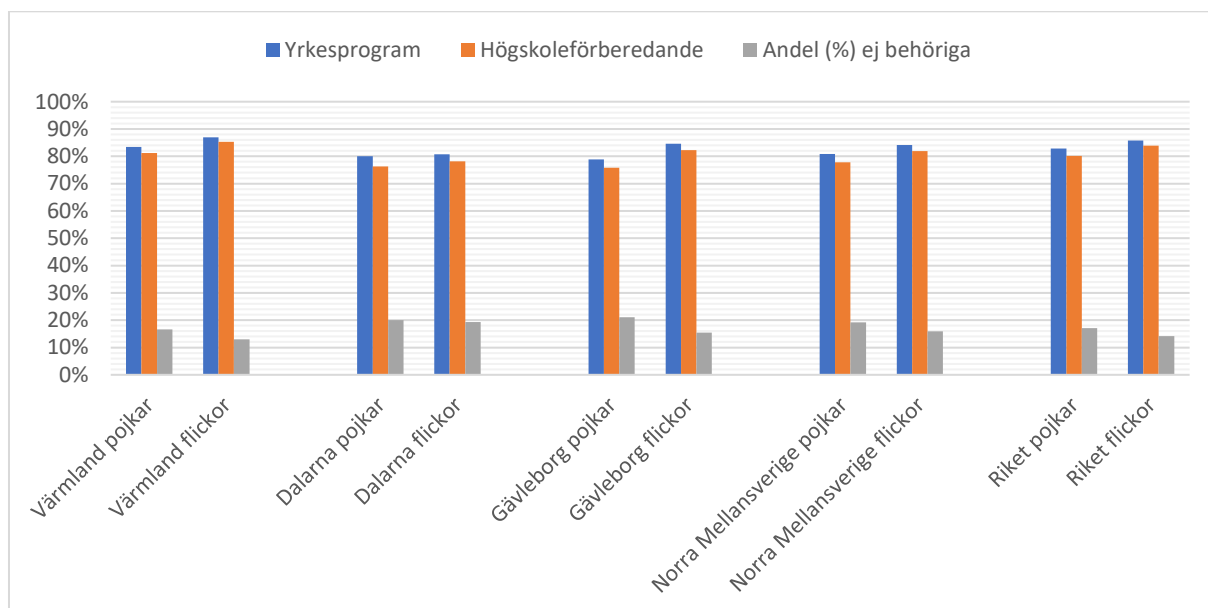

Diagram 8. Gymnasiebehörighet bland avgående elever, läsåret 2018/19 (Källa: Skolverket)

Av de elever i Värmland som avslutat grundskolan på våren 2018 är det 98 procent som fortsätter till gymnasiet samma höst. I Gävleborg är det 97,1 procent som går direkt vidare till gymnasiet och i Dalarna 95,7 procent. I riket som helhet är övergångsfrekvensen 97,5 procent³.

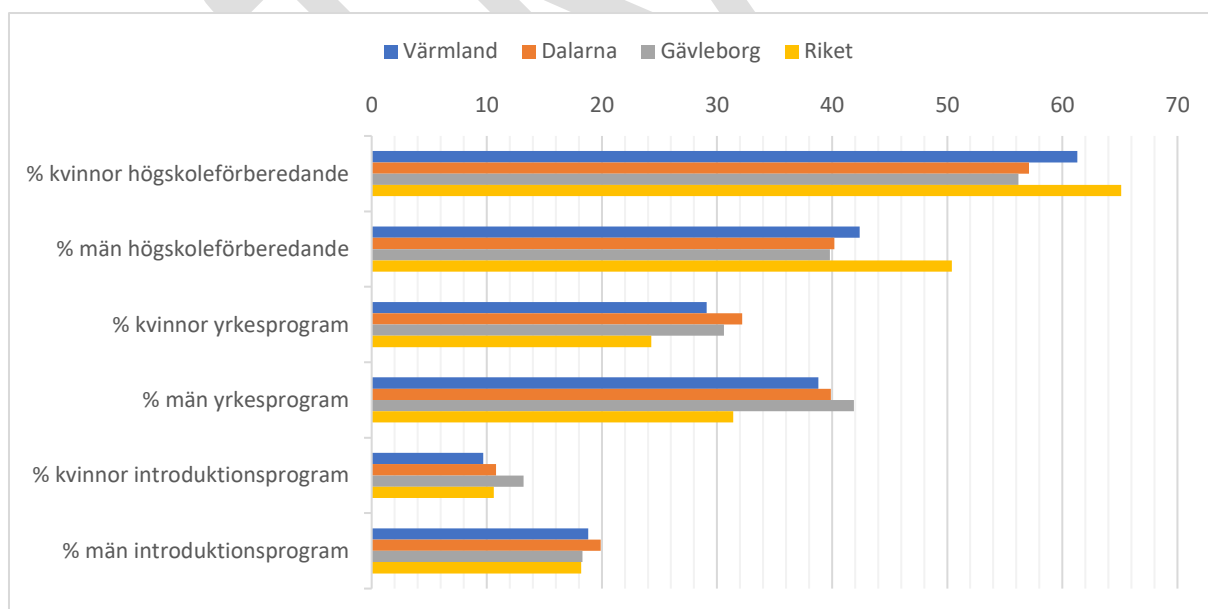

Diagram 9. Fördelning gymnasieprogram per kön, HT 2018 (Källa: Skolverket)

Variationen mellan elever som går till högskoleförberedande program, yrkesprogram och introduktionsprogram varierar mellan olika delar av landet. I Norra Mellansverige är det en mindre

³ Källa: Skolverket, Jämförtal gymnasieskolan "Elever, antal på programtyper och huvudmannatyper"

andel än riket som går till högskoleförberedande program och en större andel som går till yrkesprogram. Ser man till Sverige som helhet så går cirka 65 procent av flickorna och 50 procent av pojkarna till högskoleförberedande program, vilket är det överlägsna förstahandsvalet för båda könen. Bara 24,3 procent av flickorna och 31,4 procent av pojkarna på riksnivå går till yrkesprogram. I Gävleborg, där skillnaderna mot rikssnittet är tydligast, går 56,2 procent av flickorna och 39,8 procent av pojkarna till högskoleförberedande program. Däremot går 30,6 procent av flickorna och hela 41,9 procent av pojkarna till olika yrkesprogram. Det är också en något större andel av flickorna i Gävleborg som går till ett introduktionsprogram jämfört med riket.

Grunden till den könsuppdelade arbetsmarknad vi ser idag läggs tidigt. Redan mycket unga barn lär sig vad som är lämpliga jobb för tjejer respektive killar, och när detta manifesteras i gymnasieval så cementeras även de traditionella könsrollerna på arbetsmarknaden. Eftersom flickor i större utsträckning väljer högskoleförberedande program på gymnasiet är det också logiskt att en större andel kvinnor än män har en eftergymnasial utbildning. För att bättre nyttja hela befolkningens utvecklingspotential så krävs att man tidigt lär barn att alla yrken kan utföras av alla människor.

När fler elever väljer yrkesprogram minskar sannolikheten för en övergång till högskola eller universitet senare i livet. Om en högre utbildningsnivå är målet bör man fokusera på att inspirera fler – framför allt fler unga män – att välja högskoleförberedande program. Men om yrkesprogrammen i Norra Mellansverige spelar en viktig roll i regionens kompetensförsörjning kanske man också ska utveckla dessa utbildningar så att de elever som kommer ut från yrkesprogrammen har den kompetens som arbetsgivarna efterfrågar samt möjlighet att läsa vidare på högskola eller universitet. Det finns redan idag möjlighet för de som valt ett yrkesprogram att välja till kurser och därigenom få högskolebehörighet.

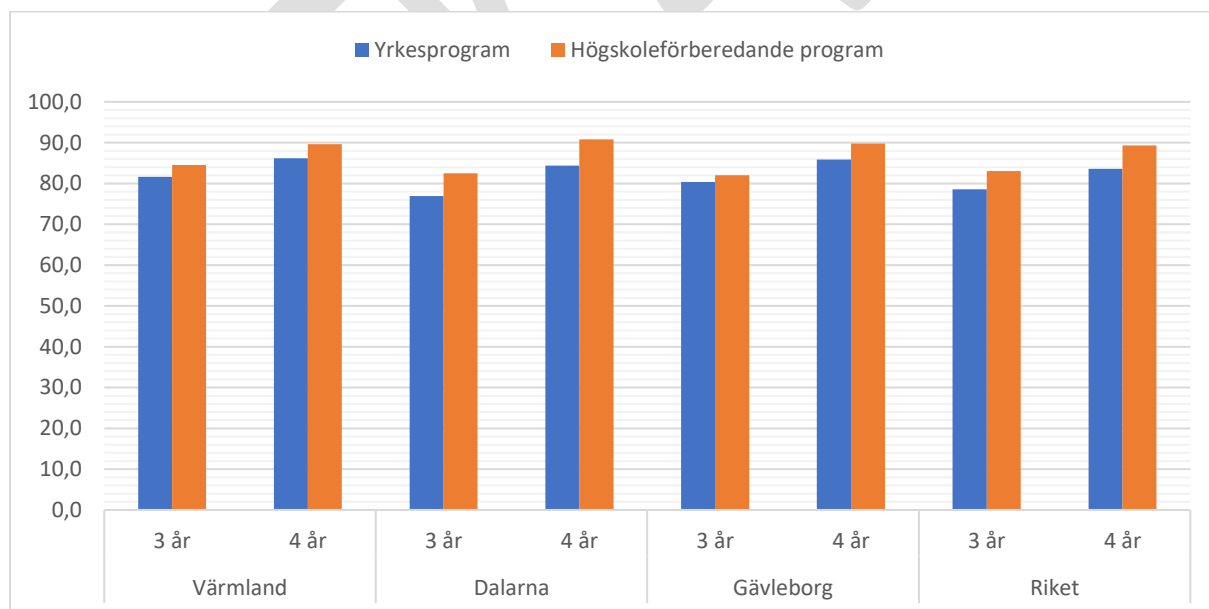

Diagram 10. Genomströmning; examen eller studiebevis om 2500 inom 3 och 4 år (Källa: Skolverket)

När vi ser på genomströmningen på gymnasiet och andelen elever som avslutar studierna med examen eller studiebevis om 2500 poäng inom tre eller fyra år så ligger Värmland över riket för både yrkesprogram och högskoleförberedande program. Gävleborg ligger också över riket, förutom vad gäller andelen elever som går ut högskoleförberedande program på tre år. I Dalarna är det på båda

programmen en lägre andel av eleverna som kommer igenom på tre år, men fler som sedan går klart på fyra år jämfört med rikssnittet.

Övergång till högskola inom tre år från avslutad gymnasieutbildning

I Norra Mellansverige går drygt hälften av kvinnorna och strax under 40 procent av männen vidare från gymnasiet till en eftergymnasial utbildning inom tre år. Majoriteten går till högskolestudier, vilket gäller för både kvinnor och män. Det är vanligare för kvinnor än män att påbörja studier vid folkhögskola, och det är vanligare för män än kvinnor att istället gå till en yrkeshögskoleutbildning. På riksnivå är det nästan 57 procent av kvinnorna och 45 procent av männen som inom tre år efter gymnasiet går vidare till högskola, folkhögskola eller yrkeshögskola.

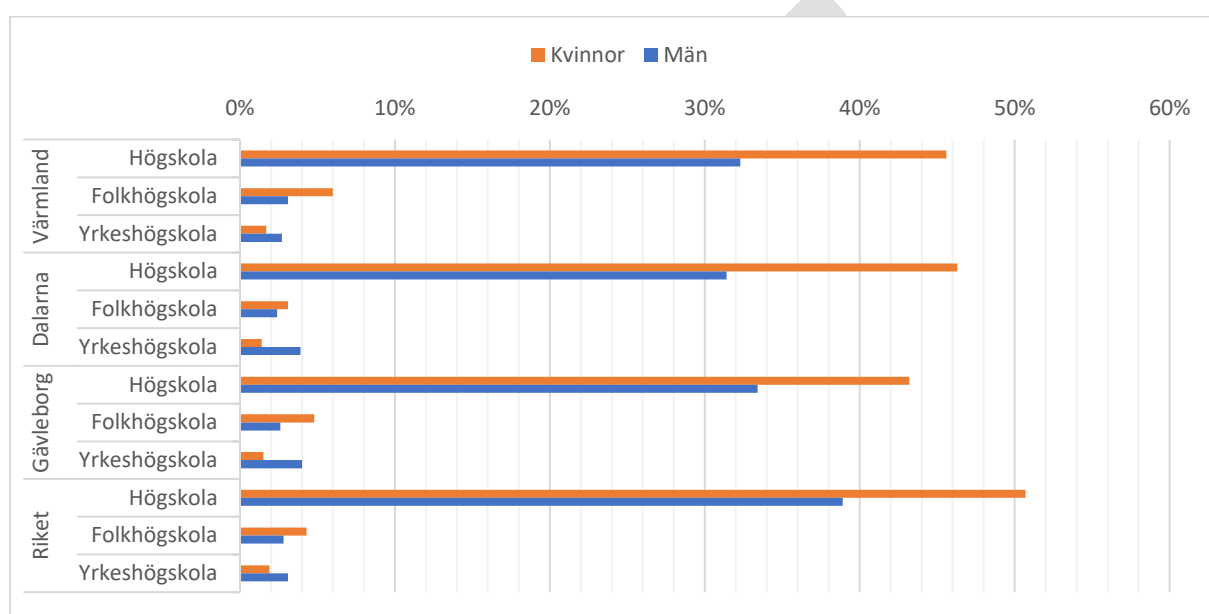

Diagram 11. Övergång till högskola, folkhögskola och yrkeshögskola inom tre år från avslutad gymnasieutbildning, examen VT 2015 (Källa: SCB)

Tittar vi närmare på andelen av befolkningen som inom tre år efter avslutad gymnasieutbildning börjar studera på högskola syns en ökning i alla tre länen från examensår 2006 till 2015 (påbörjat högskoleutbildning senast hösten 2018). På riksnivå har andelen kvinnor gått från 46,7 till 50,7 procent, en ökning med fyra procentenheter. Andelen män har ökat från 35 procent till 38,9 procent, en ökning med 3,9 procentenheter. Länen i Norra Mellansverige har haft varierad utveckling under den aktuella tioårsperioden, men i samtliga län har andelen gymnasiestudenter som går till högskola inom tre år ökat. Den kanske mest intressanta utvecklingen har skett i Dalarna, där andelen kvinnor som påbörjar högskolestudier inom tre år efter avslutad gymnasieutbildning ökat med hela 6,3 procentenheter medan andelen män som gör samma resa ökat med bara 1,8 procentenheter. Dalarna står därmed för både den största och minsta ökningen bland länen.

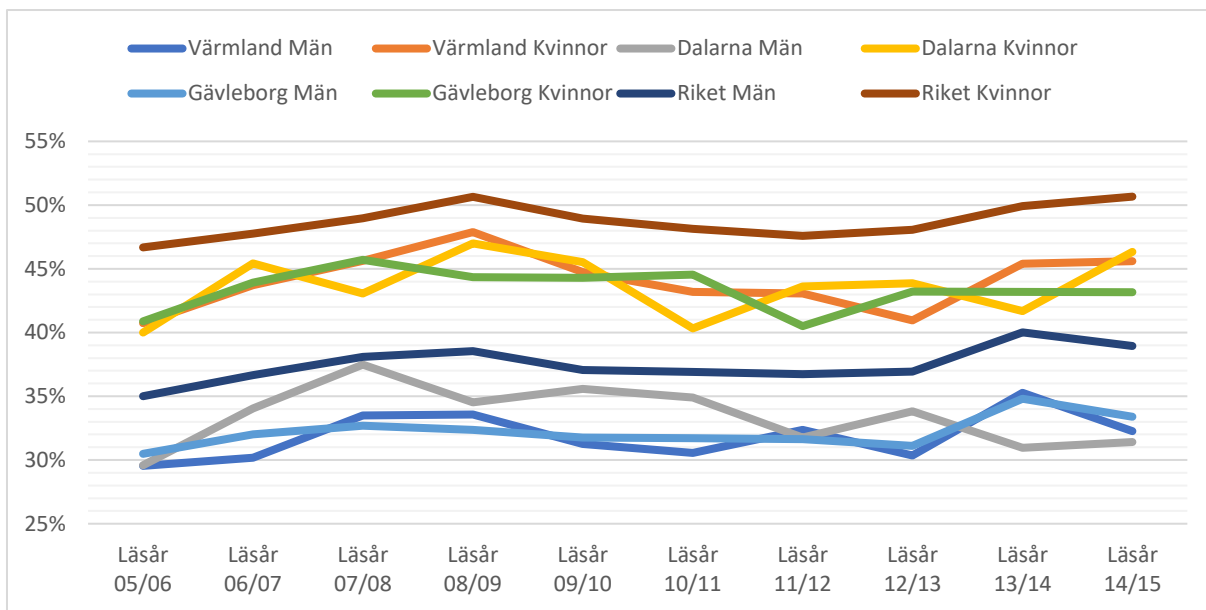

Diagram 12. Förändring i övergång från gymnasieutbildning till högskola inom tre år, notera den brutna y-axeln (Källa: SCB)

I Hammarö kommun i Värmland har andelen män som påbörjar högskolestudier inom tre år efter gymnasiet ökat från 27,7 procent av de som tog studenten våren 2006 till 46,6 procent av de som gick ur gymnasiet 2015, en ökning på 18,9 procentenheter. Ungefär hälften av alla män och kvinnor på Hammarö som tog studenten 2015 gick vidare till högskolan inom tre år. Hammarö ligger högt vad gäller andelen av befolkningen som har en eftergymnasial utbildning, och skillnaderna är mindre mellan könen än på länsnivå. Samtidigt är det en liten kommun med bara drygt 16 500 invånare. Antalet elever som tar studenten från gymnasiet och som är folkbokförda på Hammarö har under den aktuella tioårsperioden legat mellan 150–200 elever, men framåt slutet på perioden har kullarna varit mindre. Det innebär att om bara ytterligare en eller två män påbörjar högskolan inom tre år från gymnasiet får det stor bäring på statistiken.

Vikten av en gymnasieutbildning kan inte nog understrykas. Med en komplett gymnasieutbildning öppnas möjligheter till jobb eller fortsatt utbildning, och utan en gymnasieutbildning är många av dessa dörrar stängda. Det måste vara högsta prioritet att öka andelen av befolkningen som slutför gymnasiet. Länen i Norra Mellansverige har en lägre utbildningsnivå än riket för såväl kvinnor som män, och genom att se på andelen elever som går ut grundskolan med gymnasiebehörighet och sedan titta på övergången till gymnasiet och vilken inriktning flickor och pojkar väljer så kan vi slå fast att skillnader mellan kvinnor och män etableras tidigt i skolgången. Dessa skillnader följer med ut i arbetslivet och leder till en arbetsmarknad med skev könsfördelning. Av den anledningen är det viktigt att stötta unga i att se olika framtida utvecklingsmöjligheter.

Flera studier visar att socioekonomisk bakgrund spelar stor roll för övergången till högre studier, men skolan och andra förebilder kan inspirera unga att studera vidare. Insatser som breddar ungas syn på sina framtida livsmöjligheter skulle kunna öka incitamenten att satsa på skolan för att ge sig själv fler möjligheter i framtiden. Det är särskilt angeläget att dessa insatser når unga män i Norra Mellansverige eftersom andelen män som studerar vidare är särskilt låg i regionen. Den ökning som syns i andelen befolkning med eftergymnasial utbildning beror nästan uteslutande på att andelen kvinnor har ökat.

Unga behöver också inspireras att utbilda sig för den regionala arbetsmarknaden eller rustas för att på sikt starta eget företag och se egenföretagande som en försörjningsmöjlighet. Ett närmare

samarbete mellan arbetsgivare och utbildare och ett större fokus på innovation och entreprenörskap skulle bättre kunna möta den regionala kompetensförsörjningen och gynna regionens tillväxt.

I kölvattnet av Covid-19 och den våg av varsel, permitteringar och uppsägningar som sköljt över Sverige under våren och sommaren har även flera utbildningsinsatser gjorts. Tillväxtverket öppnade korta utlysningar inom ramen för ESF+ som fokuserade på utbildningsinsatser inom bristyrken och av individer som drabbats. Myndigheten för Yrkehögskolan har tack vare en tillfällig satsning kunnat bevilja 107 nya kurser, med platser för 3600 nya studenter redan under hösten 2020⁴. Hur detta påverkar utbildningsnivåerna och kompetensförsörjningen långsiktigt i Norra Mellansverige får vi återkomma till i en framtida analys. En ytterligare möjlighet är att andelen som väljer att vidareutbilda sig ökar i samband med lågkonjunkturen. Lågkonjunkturer och ökad konkurrens om jobben brukar i regel föra med sig ett större söktryck till högskolor och andra utbildningsinstanser.

---

⁴<https://www.myh.se/Nyhetsrum/Nyheter/2020/Ytterligare-hundra-nya-kurser-redan-i-ar/>

4. Arbetsmarknad

Utbildningsnivå har stor betydelse för arbetsmarknadsutsikterna, både för den enskilde individen och för samhället i stort. Regioner med hög utbildningsnivå har i regel högre sysselsättning, högre löneläge och en mer flexibel arbetsmarknad jämfört med regioner där utbildningsnivån är låg. Den låga utbildningsnivån är med andra ord en delförklaring till varför Norra Mellansverige har en relativt låg sysselsättningsgrad och hög arbetslöshet. I en lågkonjunktur kan en låg utbildningsnivå bidra till att läget på arbetsmarknaden förvärras än mer.

Redan innan Covid 19-pandemin bröt ut började de senaste årens högkonjunktur mattas av, och pandemins effekter på arbetsmarknaden har sedan påskyndat lågkonjunkturen. Det är i skrivande stund osäkert hur detta kommer att påverka arbetsmarknaden i Norra Mellansverige på längre sikt. Vissa branscher har redan drabbats mycket hårt, bland annat gränshandeln nära gränsen mot Norge som varit betydande i delar av Värmland, och besöksnäringen som är stor i Dalarna. Även tillverkningsindustrin har drabbats av minskad efterfrågan, med omfattande varsel som följd. Andra branscher kan komma att drabbas i ett senare skede om den globala lågkonjunkturen blir långvarig med minskad export och tillgång på viktiga importvaror som följd.

Sysselsättningsgrad och arbetslöshet

Sysselsättningsgraden i riket låg på 78 procent för kvinnor och 81 procent för män 2018. Siffrorna för Norra Mellansverige var i princip identiska. Överlag är sysselsättningen relativt jämn mellan länen. Den totala sysselsättningen varierade mellan 75 och 83 procent. Dalarna har en relativt hög sysselsättningsgrad medan den är lägre i Gävleborg och Värmland. Den låga sysselsättningsgraden i Värmland beror dock troligtvis på att de som arbetar i Norge inte räknas med i statistiken (en liknande förklaring gäller Skåne, det län som har lägst sysselsättning). Sysselsättningsgraden är generellt något lägre för kvinnor än för män. Det beror bland annat på att kvinnor studerar i högre utsträckning än män och tar ut en högre andel av föräldraledighetsdagarna.

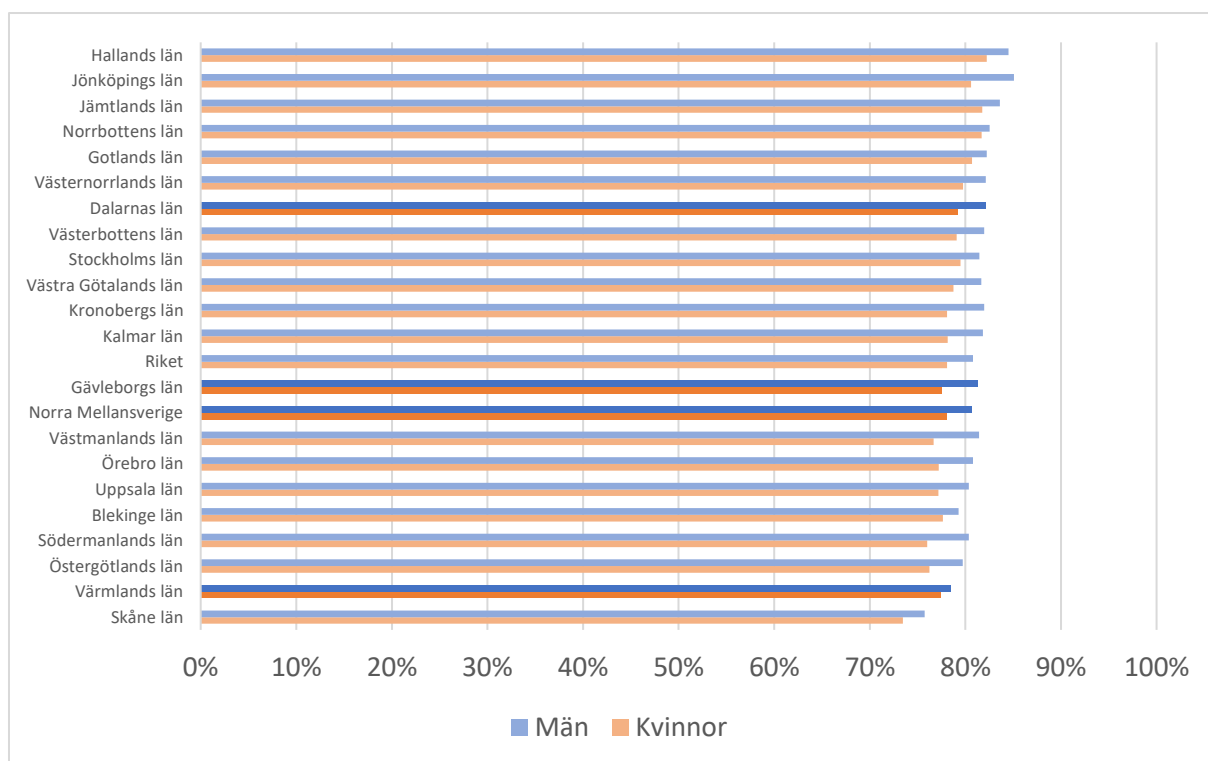

Diagram 13. Andel sysselsatta av befolkningen i arbetsför ålder (20–64) efter län, 2018 (Källa: SCB/RAMS)

Den kommande lågkonjunkturen innebär dock en sjunkande sysselsättningsgrad och en ökad arbetslöshet. Arbetslösheten i Norra Mellansverige var redan innan Covid 19-pandemin högre i Norra Mellansverige än i riket som helhet, vilket till stor del beror på den höga arbetslösheten i Gävleborgs län. Arbetslösheten i Gävleborg uppgick i januari 2020 till 7,9 procent för kvinnor och 9 procent bland män, vilket var mer än två procentenheter över riksgenomsnittet (5,8 respektive 6,2 procent för kvinnor/män). Även långtidsarbetslösheten var högre i Gävleborg. Arbetslöshetsnivåerna i Värmland låg på ungefär samma nivå som riksgenomsnittet medan Dalarna hade en lägre arbetslöshet, framför allt bland kvinnor. Det gällde både kort- och långtidsarbetslöshet. Bland männen var nivån mer lik riksgenomsnittet.

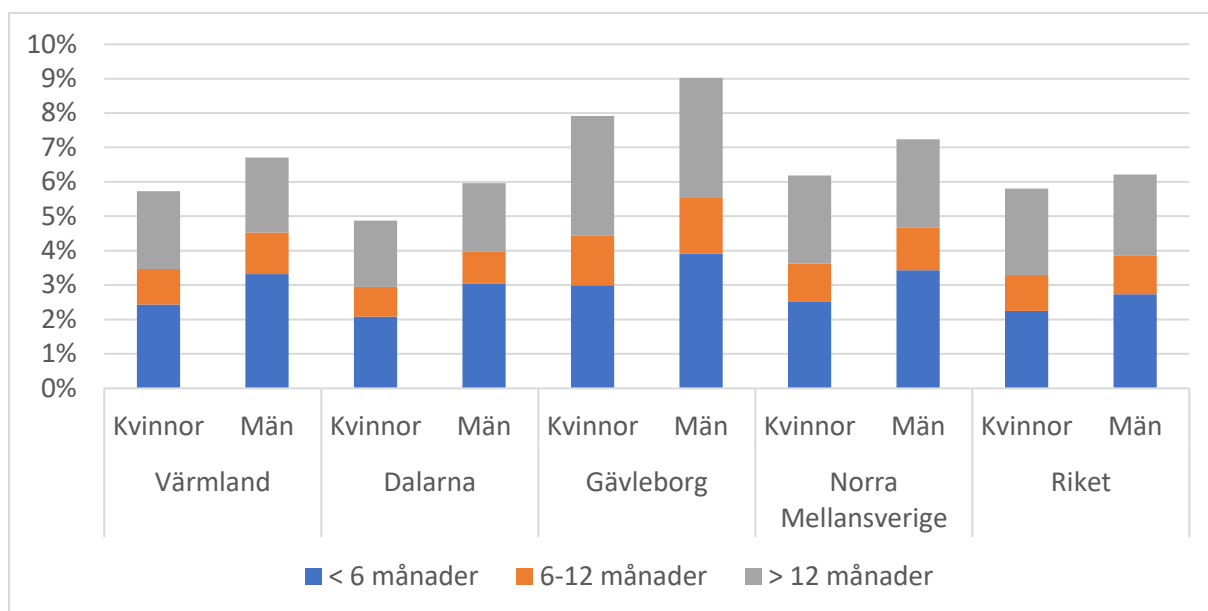

Diagram 14. Andel arbetslösa (öppet arbetslösa samt personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder) efter kön och tid i arbetslöshet, befolkningen 16–64 år, januari 2020 (Källor: Arbetsförmedlingen och SCB)

Arbetsmarknaden under Covid 19-pandemin

Covid 19-pandemin har haft en tydlig inverkan på arbetsmarknaderna i Norra Mellansverige. Uppsägningar, varsel och indragna tjänster har inneburit att fler idag står utanför arbetsmarknaden, helt eller delvis, än vad som var fallet innan pandemin slog till. De största förändringarna skedde under mars och början av april. På riksnivå var antalet varsel under dessa månader historiskt högt, långt högre än under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet och finanskrisen 2008. I Norra Mellansverige har utvecklingen av varsel dock gått ganska mycket i otakt. Antalet varsel ökade stort i Värmland och Gävleborg redan i mars, medan Dalarna hade en stor ökning i april. Efter april har Gävleborg legat kvar på tämligen höga nivåer medan det har varit ganska lugnt i både Dalarna och Värmland. Det beror dock i vissa fall på stora varsel hos enskilda företag.

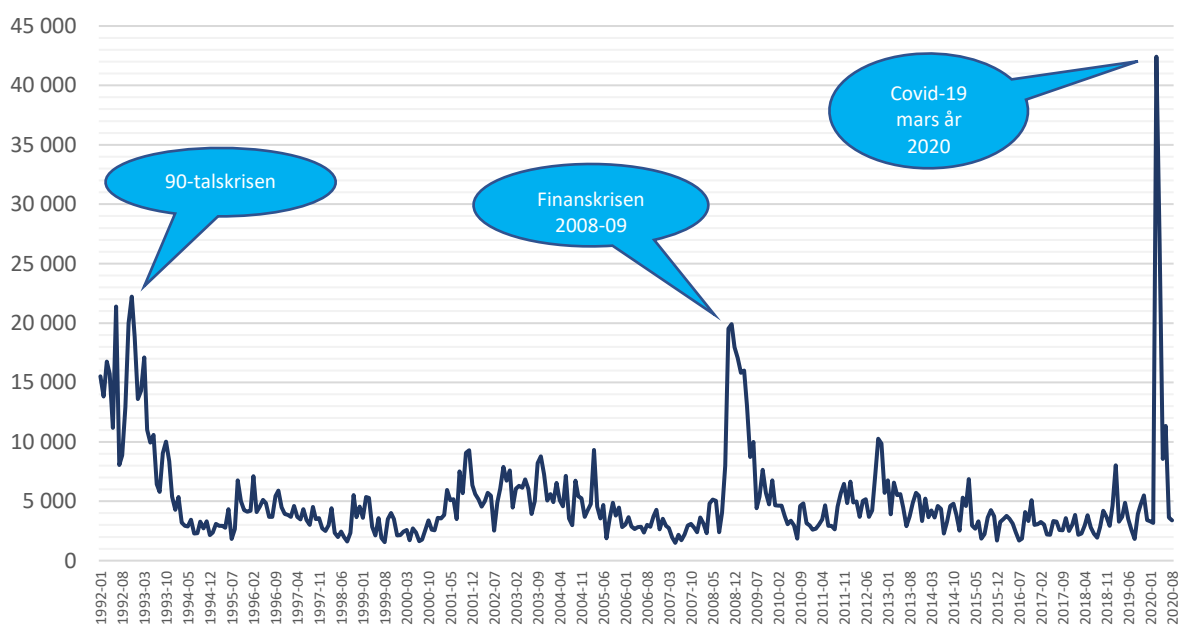

Diagram 15. Antalet varslade personer i Sverige 1992-2020. (Källa: Arbetsförmedlingen)

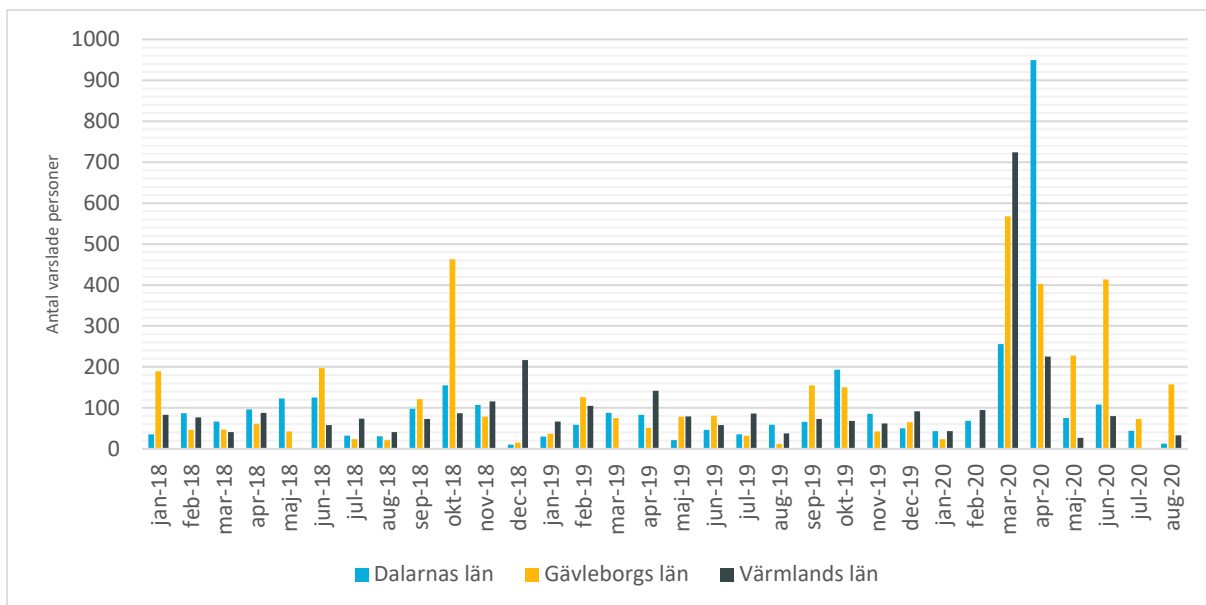

Diagram 16. Antal varslade personer i Norra Mellansverige till och med 28 aug 2020 (Källa: Arbetsförmedlingen)

Att krisen framför allt slog till under mars/april märks även på utvecklingen av antalet nyinskrivna på Arbetsförmedlingen. Under vecka 14 var antalet nyinskrivna mer än dubbelt så många jämfört med samma vecka året innan. Antalet nyinskrivna per vecka har sedan sjunkit men fortsatt vara betydligt över motsvarande antal samma vecka året innan, för alla tre län, fram till ca vecka 20. Under sommaren och tidig höst är skillnaderna mot 2019 relativt små. Utvecklingen i antalet varsel har en stor effekt på antalet nyinskrivna men också andra faktorer spelar in. Det höga antalet nyinskrivna under vecka 14 och 15 beror också på att många människor med osäkra anställningar - timvikarier och liknande - förlorade sina jobb när krisen slog till. Eftersom dessa personer inte har en formell anställning syns de inte i statistiken över varsel. Andra brister med varselstatistiken är att bara arbetsplatser med minst fem anställda har skyldighet att rapportera varsel till Arbetsförmedlingen, och dessutom sägs inte alla som varslas upp i slutändan.

17

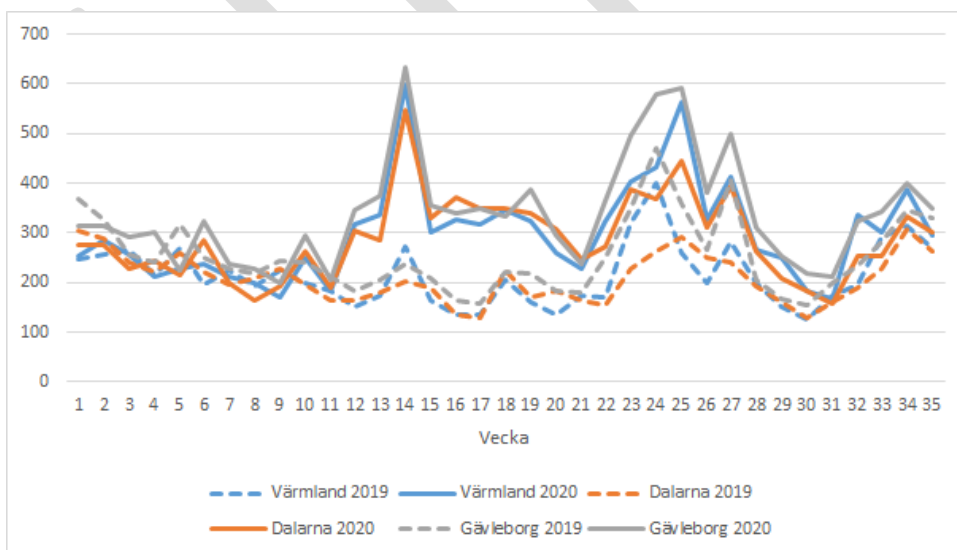

Diagram 19. Antalet nyinskrivna arbetssökande per vecka, 2019 och 2020 (Källa: Arbetsförmedlingen)

För att så långt det går undvika varsel och uppsägningar har regeringen under pandemin infört en form av permittering som kallas för korttidsarbete, där arbetstagaren får gå ned i arbetstid och där

staten står för en stor del av dennes lön. Antalet anställda som har beviljats korttidsarbete är många fler än antalet varslade. Det går inte att slå fast huruvida insatsen med korttidsarbete har minskat antalet varslade men intuitivt finns anledning att misstänka att det kan vara så.

Pandemins ekonomiska effekter har drabbat vissa branscher i större utsträckning än andra. Hotell- och restaurangbranschen, kultur- och nöjesbranschen och detaljhandeln är alla exempel på branscher som har drabbats hårt. Besöksnäringen har upplevt en viss återhämtning under sommaren medan exempelvis kulturindustrin har haft det fortsatt tufft till följd av restriktioner kopplade till pandemin. De branscher som drabbades hårt i ett tidigt skede har det gemensamt att de är konjunkturkänsliga. I ett något senare skede har även tillverkningsindustrin drabbats av pandemin, med ett stort antal permitteringar och varsel. Exempelvis står Sandvik Material Technology i Gävleborg för ett av länets största varsel, på 349 personer (av totalt ca 1 700 under perioden mars-augusti). Det varslat förklarar ensamt de höga varselsiffrorna för länet i juni 2020. Andra branscher med ett relativt stort antal permitteringar är transport samt IT och kommunikation.

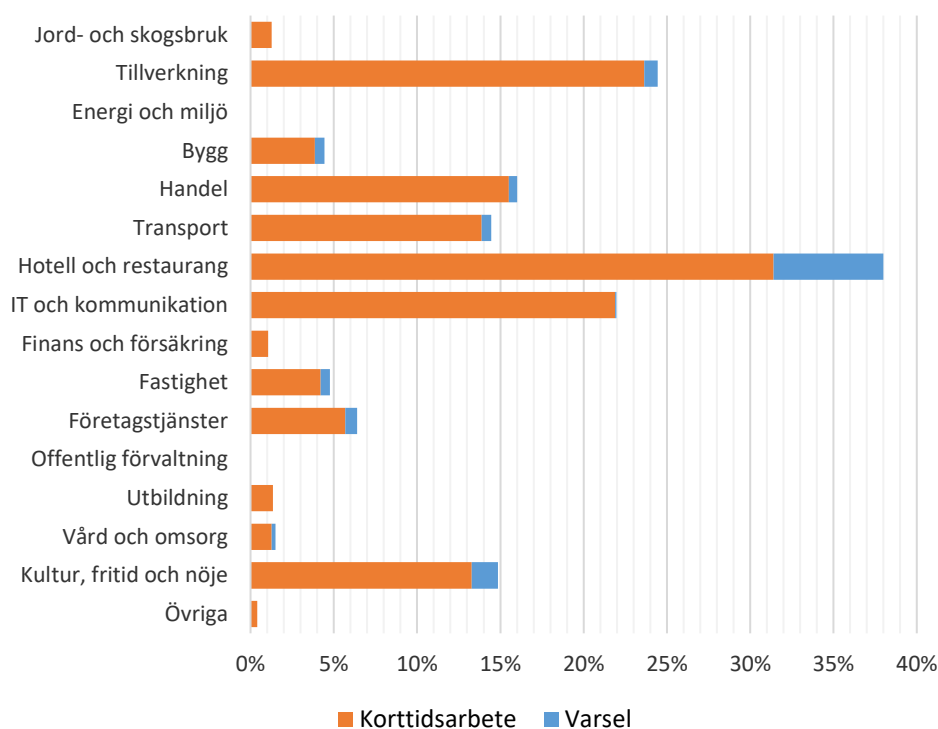

Diagram 20. Antalet anställda i korttidsarbete respektive antalet varslade i Norra Mellansverige som andel av sysselsatta per bransch tom aug 2020 (Källa: Tillväxtverket och Arbetsförmedlingen)

Antalet i korttidsarbete är väsentligt större än antalet varslade i Norra Mellansverige, och är precis som varslen ojämnt fördelade mellan branscherna. När antalet varslade och individer i korttidsarbete relateras till totalt antal förvärvsarbetande är det några branscher som sticker ut med hög andelar i korttidsarbete eller varsel. Hotell och restaurang har drabbats värst där drygt var tredje förvärvsarbetande har varslats eller varit i korttidsarbete. Även Tillverkning, IT och kommunikation, Handel, Transport samt Kultur, fritid och nöje är hårt drabbade med mellan 15 och 25 procent av de förvärvsarbetande varslade eller i korttidsarbete. Det är viktigt att notera att besöksnäring inte är en egen bransch i den officiella statistiken utan utgörs av Hotell och restaurang samt delar av bland annat Kultur, fritid och nöje, branscher som alltså drabbats hårt under pandemin.

Överlag har alltså ett stort antal personer i Norra Mellansverige påverkats av pandemins ekonomiska effekter. Människor har förlorat sina timanställningar, varslats om uppsägning eller blivit korttidspermitterade, med både förlorad inkomst och osäkerhet inför framtiden som följd. Arbetslösheten som helhet har under perioden mars till augusti 2020 ökat med ungefär en procentenhet i alla tre län. Det är en något lägre ökning än i riket som helhet, där ökningen har varit cirka 1,5 procentenheter. Med andra ord har Norra Mellansverige klarat sig bättre än flera andra län. Det gäller framför allt Gävleborg som haft en något mindre ökning än Värmland och Dalarna, men fortfarande har en högre arbetslöshet totalt sett. Alla tre länen har också haft en stabil eller till och med något avtagande utveckling sedan juni medan arbetslösheten har fortsatt öka något på riksnivå.

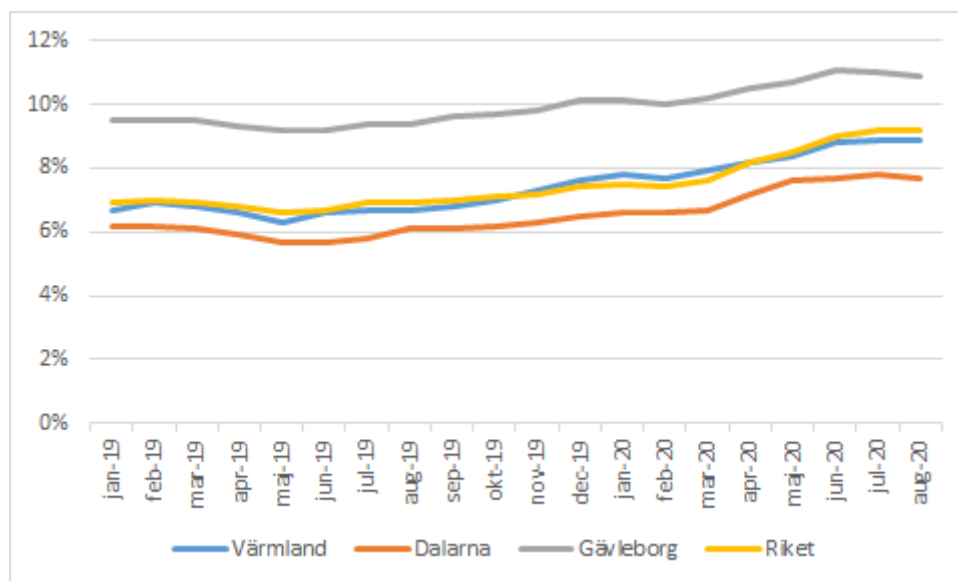
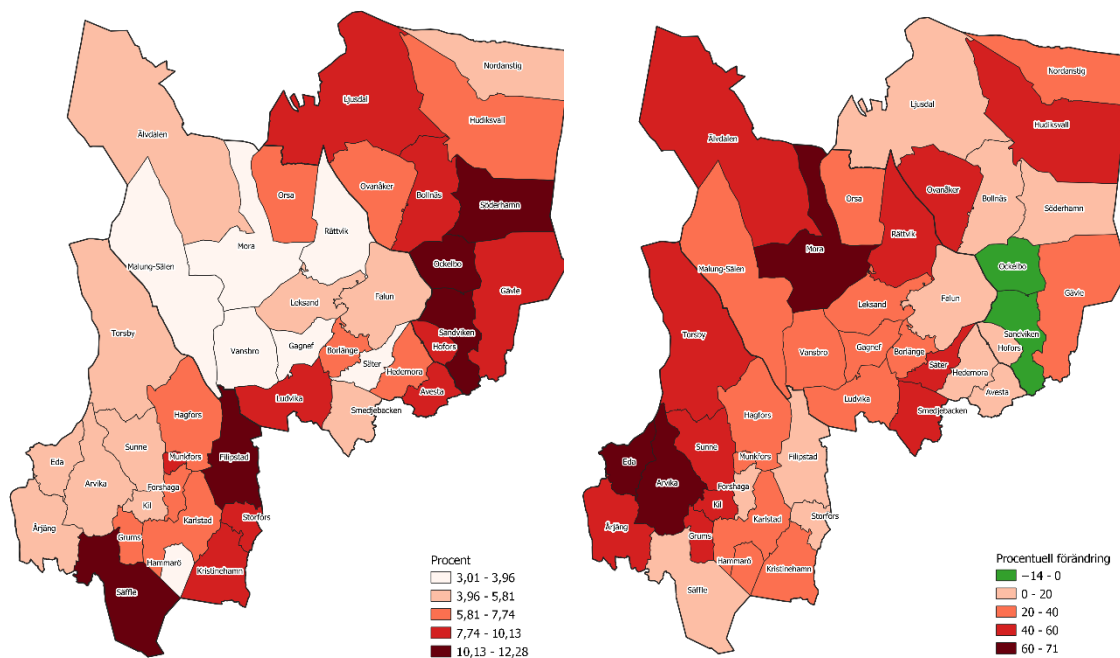

Diagram 21. Andel öppet arbetslösa samt sökande i program med aktivitetsstöd, januari 2019 – augusti 2020 (Källa: Arbetsförmedlingen)

Det finns stora inomregionala skillnader i andel arbetslösa. Noterbart är att utvecklingen av arbetslösheten under pandemin inte har varit mest negativ i kommuner som hade hög arbetslöshet sedan tidigare, utan mönstret är snarare det omvända. Det kan ha att göra med att arbetslösheten under pandemin har slagit mer jämnt över kommunerna och att de branscher som sysselsätter många i och runt kommuner med hög arbetslöshet, exempelvis tillverkningsindustri, så här långt i pandemin inte har drabbats lika hårt som en del andra branscher. Det kan finnas flera skäl till detta, en större beredskap att använda de verktyg som står till buds, som korttidsarbete (permittering), och en mindre andel tillfälliga och timanställningar.

Karta 1. Andel arbetslösa i Norra Mellansveriges kommuner år 2019 till vänster och förändring av arbetslösheten i samma kommuner under pandemin år 2020 jämfört med tidigare år till vänster. (Källa: Arbetsförmedlingen)

Under pandemin har mycket fokus kommit att riktas på de personer som förlorat sitt arbete eller sitt företag, varslats om uppsägning eller blivit permitterade, samt mot alla företagare som kämpat för att verksamheten ska överleva. Det är dock viktigt att också komma ihåg de grupper som hade det tufft redan innan krisen. Erfarenheter från tidigare kriser och varsel visar att de flesta personer som förlorar sina jobb hittar ett nytt arbete, alternativt väljer att vidareutbilda sig, inom en relativt snar framtid. De har färskare meriter från arbetsmarknaden och därmed goda förutsättningar att snabbt komma i arbete. Vårre är det för de personer som redan innan krisen stod utanför arbetsmarknaden. Dessa personer får i regel svårare att hitta arbete eftersom antalet lediga jobb minskar vid lågkonjunkturer och konkurrensen om de jobb som finns ökar. När de ska konkurrera med personer med bättre meriter får de svårare att hävda sig, vilket i sin tur riskerar att leda till att de hamnar ännu längre från arbetsmarknaden. Det är oerhört viktigt att inte dessa grupper – däribland långtidsarbetslösa, utrikes födda, lågutbildade och personer med nedsatt arbetsförmåga – glöms bort vid analyser av och satsningar mot pandemins arbetsmarknadsmässiga konsekvenser.

Ungdomsarbetslöshet

Pandemins effekter på arbetsmarknaden har drabbat vissa grupper hårdare än andra. Ungdomar är en grupp som har drabbats extra hårt. Det beror på att unga är överrepresenterade inom utsatta branscher (handel, restaurang- och besöksnäringarna) och i större utsträckning än andra har timanställningar och andra tidsbegränsade arbetsformer som lättare kan avslutas. Många unga har också drabbats av inställda sommarjobb. Det innebär både försämrad ekonomi och en missad möjlighet att meritera sig inför framtiden.

Ungdomsarbetslösheten har ökat kraftigt sedan mars 2020. I Värmland och Gävleborgs län är ungdomsarbetslösheten 4 procentenheter högre i augusti 2020 jämfört med februari samma år. I Dalarna är ökningen tre procentenheter. Det är alltså en betydligt större ökning än i äldre åldersgrupper (jämför med diagram 21).

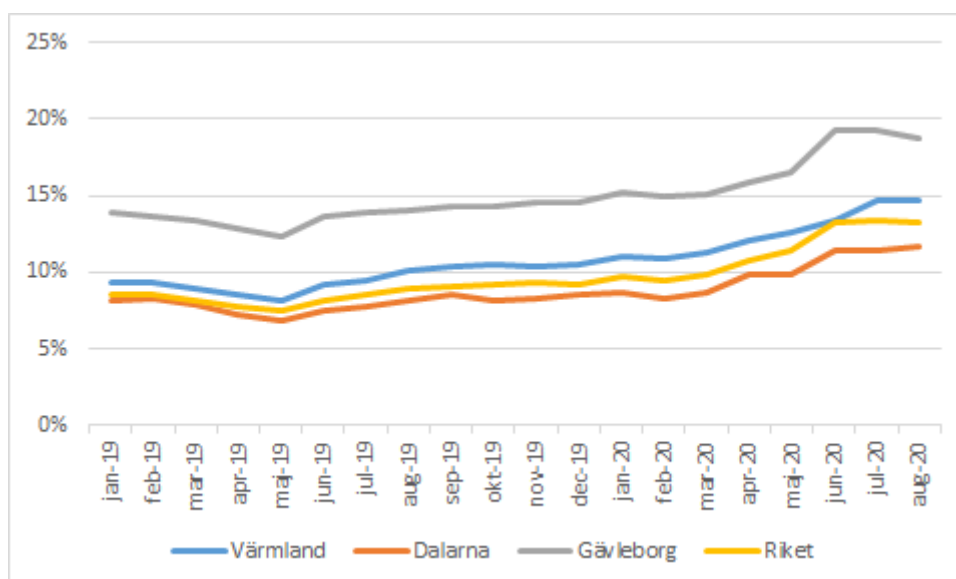

Diagram 22. Andel öppet arbetslösa samt sökande i program med aktivitetsstöd, ungdomar 18-24 år. Januari 2019 – augusti 2020 (Källa: Arbetsförmedlingen)

Redan innan Covid 19-pandemins utbrott var ungdomsarbetslösheten hög i Norra Mellansverige, och framför allt i Gävleborg. I januari 2020 uppgick ungdomsarbetslösheten i Gävleborgs län till 15,2 procent, vilket var långt över riksgenomsnittet på 9,7 procent. Skillnaden gentemot riket har varit relativt konstant genom hela pandemin. Värmland har en ungdomsarbetslöshet något över riket medan Dalarna klarar sig något bättre. En förklaring till skillnaderna är olikheter i näringslivsstruktur mellan länen och även gentemot riket. Dalarna och till viss del Värmland har fler arbetstillfällen för ungdomar, inom bland annat besöksnäringen och detaljhandeln. I Gävleborg är dessa branscher mindre, vilket tillsammans med den höga arbetslösheten begränsar ungas möjligheter på arbetsmarknaden. Det finns också skillnader mellan könen. Ungdomsarbetslösheten är betydligt högre bland män än bland kvinnor. Det behöver dock inte betyda att kvinnor har lättare att hitta arbete utan kan förklaras av att unga kvinnor vidareutbildar sig i högre grad än unga män.

Just utbildningsnivån är en bidragande orsak till den höga ungdomsarbetslösheten i Norra Mellansverige, och Gävleborg i synnerhet. En lägre andel av ungdomarna i Norra Mellansverige väljer att läsa vidare efter gymnasiet vilket påverkar deras möjligheter att få jobb. Ungdomar med eftergymnasial utbildning eller med examen från gymnasieskolans yrkesprogram har betydligt bättre framtidsutsikter än ungdomar som har läst teoretiska gymnasieprogram eller som saknar gymnasieexamen. Den sistnämnda gruppen har det mycket svårt på arbetsmarknaden. Ca 40–50 procent av alla ungdomar i de tre länen i åldern 20–24 år samt 25–34 år som saknade gymnasieexamen hade varit inskrivna på arbetsförmedlingen någon gång under 2018. I samtliga utbildningsgrupper var andelarna mellan 15 och 30 procent. Ungdomsarbetslösheten har varit hög under hela 2000-talet vilket tyder på att problemet är strukturellt. SCB:s arbetsmarknadsprognoser tyder på att efterfrågan på personer utan gymnasieutbildning kommer att sjunka ytterligare i framtiden⁵. Antalet jobb för personer som saknar utbildning minskar när yrken försvinner, arbetsuppgifter förändras och utbildningskraven till många yrken skärps.

⁵ SCB 2017. *Trender och prognoser 2017. Befolkningen, utbildningen, arbetsmarknaden med sikte på år 2035*

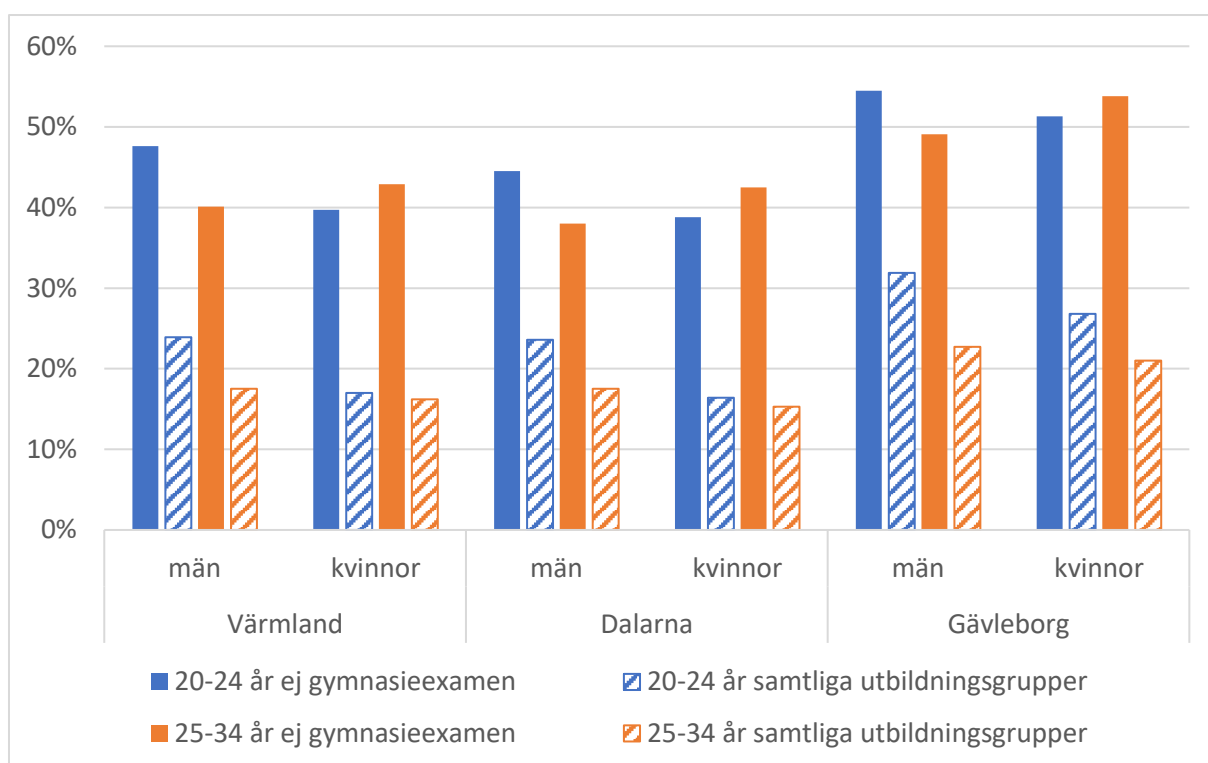

Diagram 183. Andel som varit inskrivna hos Arbetsförmedlingen någon gång under året efter kön, ålder och utbildningsnivå, 2018 (Källa: SCB)

Många unga upplever perioder av kortare arbetslöshet. För de flesta ger det inga långsiktiga konsekvenser. Ungdomar som fastnar i långtidsarbetslöshet är däremot problematiskt och kan få stora konsekvenser för individens framtidsmöjligheter. Längre perioder av arbetslöshet i unga år gör det betydligt svårare att etablera sig på arbetsmarknaden och har också negativa effekter på individens framtida löneutveckling. Skillnaderna mellan länen och könen vad gäller ungdomsarbetslöshet generellt gäller också långtidsarbetslöshet. Långtidsarbetslösheten bland unga är betydligt högre i Gävleborg jämfört med övriga län i Norra Mellansverige samt riket. Värmland är i nivå med riket medan Dalarna befinner sig något under.

Sysselsättning bland utrikes födda

En annan grupp med en svag ställning på arbetsmarknaden är utrikes födda. Sysselsättningen bland utrikes födda är generellt lägre än bland svenskfödda personer och arbetslösheten, inklusive långtidsarbetslösheten, är högre. Den öppna arbetslösheten bland utrikes födda uppgick i augusti 2020 till över 25 procent i Värmland och Dalarna och över 30 procent i Gävleborg. Det är långt över riksgenomsnittet, på strax över 20 procent. Arbetslösheten bland utrikes födda i Norra Mellansverige har legat över riksgenomsnittet över lång tid och är alltså inte ett utslag av pandemin. Inte heller bland utrikes födda ungdomar har arbetslöshetsnivåerna påverkats särskilt av pandemin. Faktum är att i Gävleborg har arbetslöshetsnivåerna bland utrikes födda minskat under pandemin. Mellan december 2019 och augusti 2020 minskade arbetslösheten med 2,5 procentenheter. I Värmland och Dalarna ökade nivåerna marginellt under samma period men inte i samma utsträckning som i riket i stort. En möjlig förklaring är att antalet osäkra anställningar och/eller antalet anställningar i branscher som påverkats kraftigt av pandemin har varit högre i riket som helhet jämfört med Norra Mellansverige. I Norra Mellansverige, och Gävleborg i synnerhet, har gruppen utrikes födda inte haft tillgång till denna typ av anställningar och istället varit utan arbete.

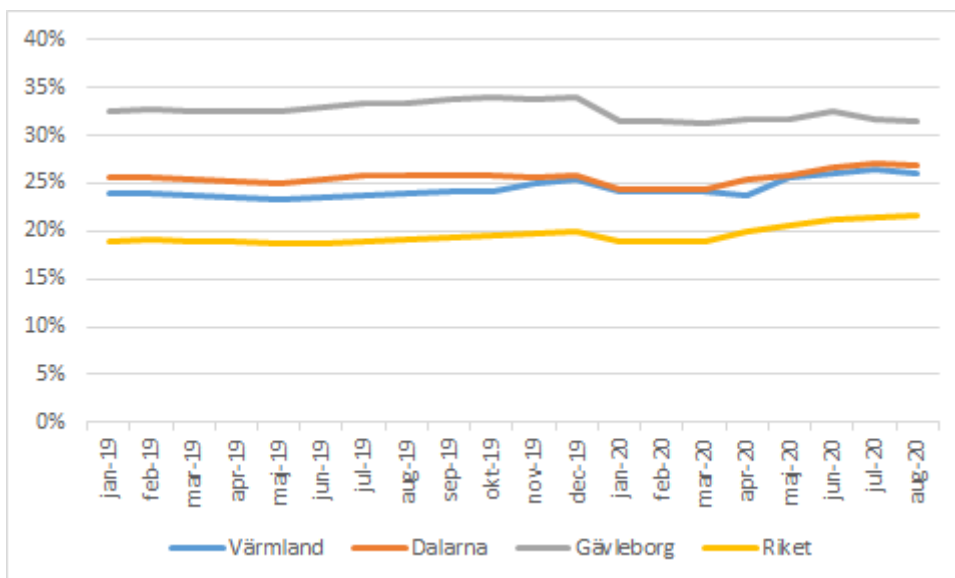

Diagram 24. Andel öppet arbetslösa samt sökande i program med aktivitetsstöd, utrikes födda. Januari 2019 – augusti 2020 (Källa: Arbetsförmedlingen)

Arbetslöshets- och sysselsättningsnivåerna bland utrikes födda varierar dock stort mellan olika grupper. Kön och födelse land är två faktorer som har stor betydelse. Personer från länder utanför EU/EFTA har det betydligt svårare på arbetsmarknaden än personer från Norden eller övriga EU/EFTA. Undantaget är Värmland som har en låg sysselsättningsgrad bland personer (framför allt män) från Norden. Förklaringen är troligtvis att en stor del av dessa personer är födda i och arbetar i Norge och därför inte registreras som sysselsatta i statistiken. Kvinnor har överlag en något lägre sysselsättningsgrad än män men diagrammet nedan visar att könsskillnaderna framför allt gäller gruppen personer födda utanför EU/EFTA. Inom den gruppen uppgår könsskillnaderna i sysselsättning till ca tio procentenheter i alla tre länen (och i riket). Med andra ord är kvinnor från länder utanför EU/EFTA en grupp som står långt från arbetsmarknaden.

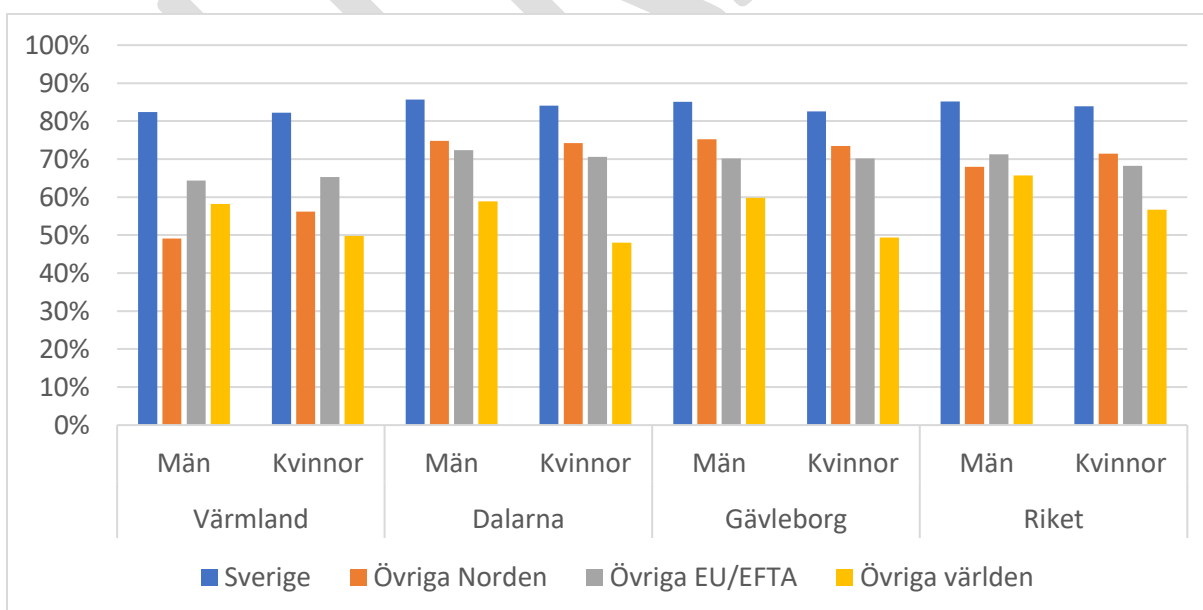

Diagram 195. Andel förvärvsarbetande efter kön och födelse region, januari 2020 (Källa: Arbetsförmedlingen)

Utbildningsnivån är en annan faktor som har stor betydelse för hur utrikes födda klarar sig på den svenska arbetsmarknaden. Högutbildade utrikes födda klarar sig generellt relativt bra.

Sysselsättningen bland utrikes födda med eftergymnasial utbildning är på mellan 66 och 70 procent i de tre länen, vilket visserligen är under motsvarande nivå för svenskfödda personer (87 – 90 procent) men ändå betydligt över genomsnittet för utrikes födda. Personer med gymnasieexamen har nästan lika hög sysselsättning medan andelen är betydligt lägre bland de som saknar gymnasieexamen.

Även vistelsetiden i Sverige har stor betydelse. Personer med minst gymnasieexamen som har varit i Sverige länge (10 år eller mer) har en sysselsättningsnivå som närmar sig snittet för svenskfödda medan sysselsättningen är betydligt lägre bland nyanlända. Nyanlända med låg utbildningsnivå har mycket låga chanser till utbildning. De könsskillnader som finns för utrikes födda generellt gäller också denna grupp. Sysselsättningsgraden bland kvinnor som har varit mindre än två år i Sverige är under tio procent i samtliga län, liksom i riket. Bland männen i denna grupp är sysselsättningen betydligt högre, ofta minst det dubbla. Könsskillnaderna jämnas ut med en ökad vistelsetid i Sverige, och detta sker i högre grad med högre utbildning. I gruppen med förgymnasial utbildning som har vistats i Sverige i minst 10 år är det cirka 10 procentenheter fler män än kvinnor som är förvärvsarbetande, i gruppen gymnasieutbildade är det endast någon procentenhet högre förvärvsfrekvens hos män än kvinnor och i gruppen med eftergymnasial utbildning så är det ett par procentenheter fler kvinnor än män som är förvärvsarbetande. Dessa siffror gäller för riket som helhet, men mönstret är detsamma i Norra Mellansverige men med en något mindre skillnad mellan könen i gruppen som har vistats i Sverige i minst 10 år i Värmland.

Vistelsetid	Värmland			Dalarna			Gävleborg		
	Förgymnasial	Gymnasial	Eftergymnasial	Förgymnasial	Gymnasial	Eftergymnasial	Förgymnasial	Gymnasial	Eftergymnasial
0-1 år	13%	22%	32%	14%	21%	37%	11%	17%	29%
2-3 år	32%	38%	47%	28%	43%	53%	38%	44%	51%
4-9 år	43%	62%	65%	41%	66%	70%	40%	65%	66%
10- år	55%	69%	78%	57%	78%	82%	56%	75%	81%
Samtliga	43%	62%	66%	41%	67%	70%	42%	66%	69%

Tabell 2. Sysselsättningsnivåer bland utrikes födda efter utbildningsnivå och vistelsetid (Källa: SCB)

Matchningen på arbetsmarknaden i Norra Mellansverige är god sett till om man har rätt utbildningsnivå för det yrke man har, 87 procent av de med svensk bakgrund och 77 procent av de med utländsk bakgrund har rätt utbildningsnivå för sitt yrke. Det finns dock 10 procent med utländsk och 3 procent med svensk bakgrund som har en högre utbildning än vad yrket kräver, det är alltså väsentligt högre andel av dem med utländsk bakgrund som är överutbildade. De med utländsk bakgrund har dock i något högre utsträckning än de med svensk bakgrund för låg utbildning för sitt yrke, 13 respektive 10 procent. Skillnaden mellan länen är liten.

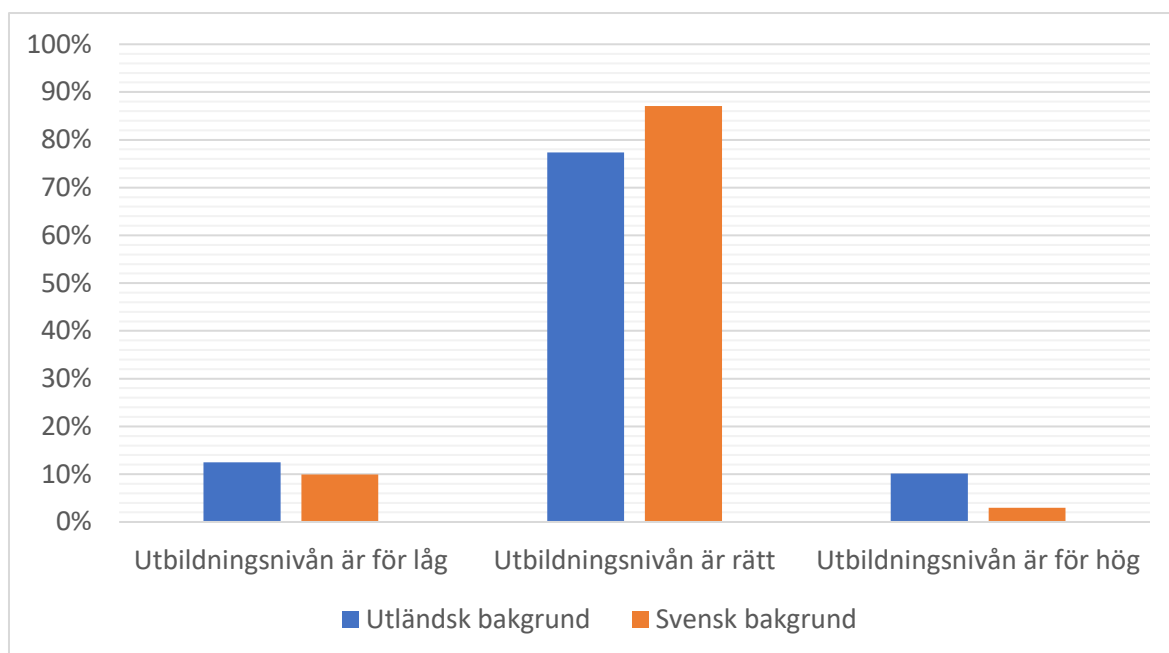

Diagram 26. Arbetsmarknadsmatchning utifrån utbildningsnivå i Norra Mellansverige år 2018. (Källa: Regionala Supercrossdatabaserna, SCB)

För att klara den framtida kompetensförsörjningen, med en demografisk struktur med allt färre i arbetsför ålder per pensionär, barn och ungdom, är en stor utmaning hur man ska få den stora lågutbildade utrikes födda gruppen i arbete. En del i denna grupp har inte ens fullgjort grundskolan och har således en tämligen lång väg för att klara en gymnasieexamen. Här finns en potential i de som är överutbildade för sina yrken. Denna grupp torde vara enklare att med insatser förflytta till mer kvalificerade yrken och därmed frigöra mindre kvalificerade yrken till de som saknar gymnasieexamen. Även för de som saknar gymnasieexamen kan insatser behövas, men vägen att utbilda dem för ett specifikt yrke är sannolikt kortare än att fullgöra en hel gymnasieutbildning. Det finns vissa indikationer på att vi har varit mer fokuserade på att få nyanlända i arbete än att se till kvaliteten på matchningen, ett fullt rimligt fokus då antalet nyanlända i etablering har varit högt under många år. Om invandringen fortsätter att minska och arbetskraftsbristen – åtminstone på lite längre sikt – håller i sig behöver vi möjligen titta än mer på hur matchningen fungerar, och där utgör överutbildade en potential.

En könssegregerad arbetsmarknad

Arbetsmarknaderna i Norra Mellansverige är tydligt könssegregerade och de tre länen har en nästan identisk könsfördelning mellan sektorerna. Fördelningen är typiskt traditionell med en stor andel av kvinnorna i omsorgsyrken inom den offentliga sektorn medan männen i högre grad arbetar i den privata sektorn. Vård- och omsorgssektorn är den överlägset vanligaste arbetsplatsen för kvinnor i regionen. Ungefär en tredjedel av alla kvinnor i Norra Mellansverige arbetar inom sektorn.

Utbildningssektorn är näst vanligast, här arbetar cirka 17 procent av kvinnorna i länet. Männen har en något större spridning mellan sektorerna men fortfarande återfinns ungefär hälften av alla män inom branscherna tillverkning och utvinning, byggverksamhet och handel. Eftersom kvinnor i större utsträckning arbetar inom offentlig sektor brukar sysselsättningen bland kvinnor inte påverkas av

lågkonjunktur och kris i samma utsträckning som män. Å andra sidan finns en stor risk för att jämställdheten tar ett kliv bakåt under kriser, såsom under finanskrisen⁶.

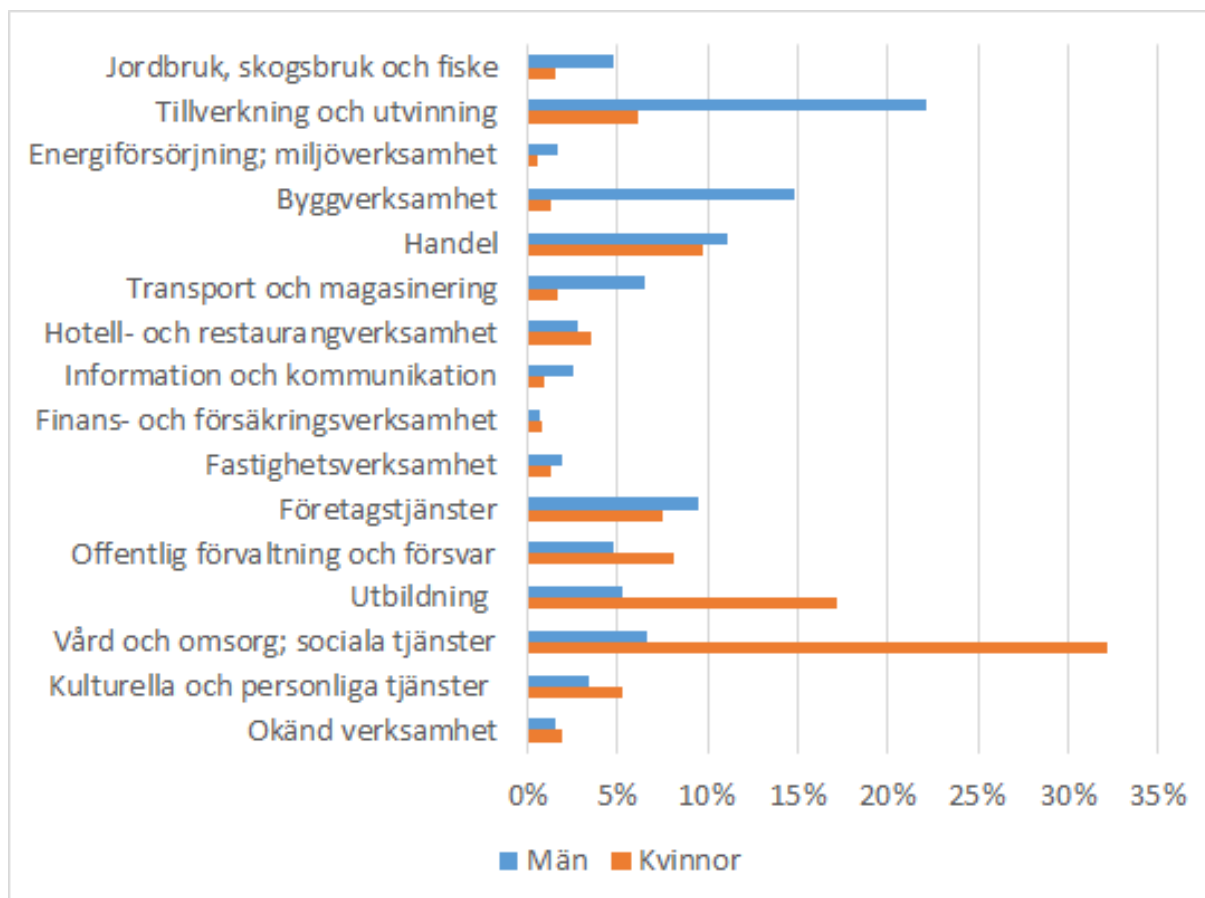

Diagram 27. Andelen förvärsarbetande i Norra Mellansverige efter sektor (SNI 2007) och kön, 2018 (Källa: SCB)

Könsstrukturer på arbetsmarknaden är relativt trögföränderliga. Samtidigt finns förändringar mot en mer jämn könsfördelning, åtminstone inom vissa branscher. Andelen kvinnor har ökat mest inom byggverksamhet, jordbruk, skogsbruk och fiske samt energiförsörjning och miljöverksamhet som alla är branscher med en hög andel män. Samtidigt har andelen män ökat inom den kvinnodominerade vårdsektorn. Inom teknik och utvinning, den största branschen för män, är dock könsfördelningen identisk 2008 och 2018, och inom den mansdominerade informations- och kommunikationsbranschen har könsfördelningen blivit mer ojämn över tid⁷.

På yrkesnivå är kvinnorna överrepresenterade inom yrken som kräver en längre högskoleutbildning, vilket är förväntat givet kvinnors högre utbildningsnivå. Män arbetar i högre grad inom yrken som endast kräver kortare eftergymnasial utbildning eller enbart gymnasiekompetens/utan utbildningskrav. Männerna är också överrepresenterade inom ledningsarbete. Andelen män som arbetar med ledningsarbete är betydligt högre än andelen kvinnor, 6,7 respektive 4,3 procent⁸. En högre andel kvinnor än män inom högkvalificerade respektive chefsyrken har eftergymnasial utbildning. Kvinnor behöver alltså i högre utsträckning än män utbilda sig mer för att bli chefer eller få högkvalificerade jobb.

⁶ Tillväxtanalys 2020, *Nedläggningars och stora neddragningars effekter på branscher och yrkesroller – en analys utifrån geografi och kön*. Tillväxtanalys PM 2020:05.

⁷ SCB

⁸ SCB

Män är chefer i samtliga branscher men andelen är högst i de branscher som domineras av män, framför allt bygg samt tillverkning och utvinning. Samtidigt som andelen manliga chefer är hög inom dessa branscher är den dock proportionerlig sett till andelen manliga anställda. I de fyra övriga stora branscherna - handel, företags tjänster, utbildning samt vård och omsorg – är däremot manliga chefer överrepresenterade, sett till könsfördelningen bland anställda inom branschen. Den största överrepresentationen av manliga chefer finns inom handelssektorn där 75 procent av cheferna är män, att jämföra med 56 procent av de sysselsatta i branschen totalt. Samtidigt finns det en tydlig trend mot en ökad andel kvinnliga chefer. Inom samtliga branscher utom bygg och handel har den manliga överrepresentationen minskat mellan 2008 och 2018.

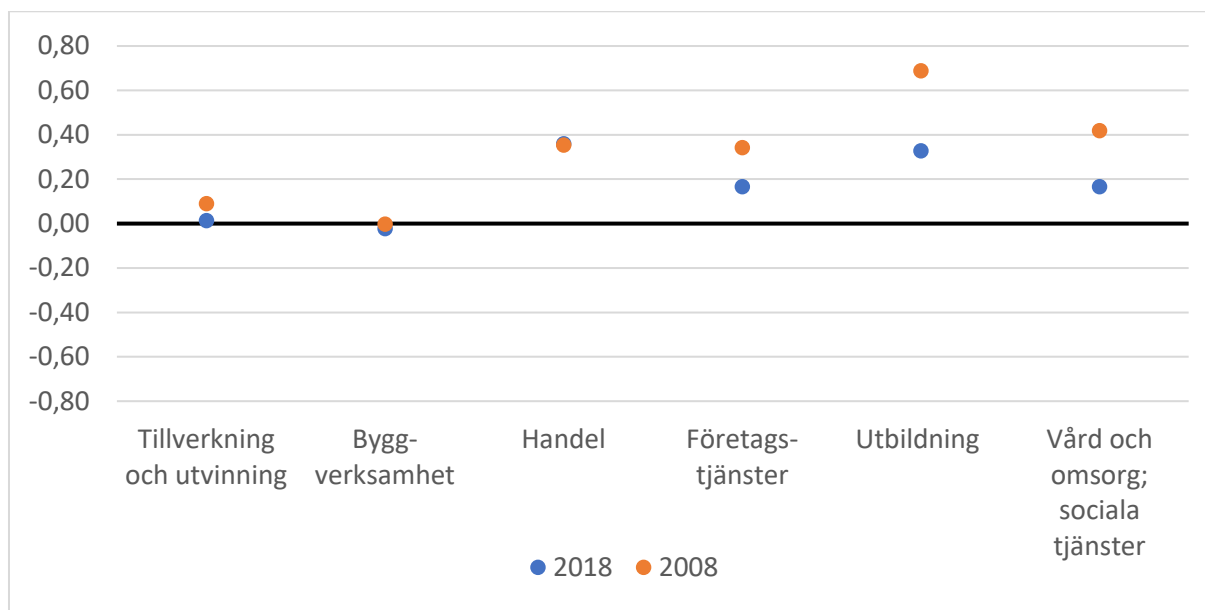

Diagram 28. Över-/underrepresentation för andel män i ledningsyrken i relation till andelen män inom branschen, Norra Mellansverige 2018 och 2008. Ett värde på 0 innebär att andelen manliga chefer är proportionerlig gentemot andelen manliga anställda. Ett värde över 0 innebär att män är överrepresenterade i ledande positioner medan ett värde under 0 innebär en underrepresentation. (Källa: SCB, egna bearbetningar).

En könssegregerad arbetsmarknad motverkar dynamik och tillväxt⁹. Rörligheten på arbetsmarknaden hindras när män och kvinnor är låsta inom rådande könsstrukturer. Människor begränsas också i sina yrkesval vilket innebär att många kanske arbetar inom yrken där de inte når sin fulla potential, eller att utbildningsvalen inte motsvarar arbetsmarknadens behov i den utsträckning som hade kunnat vara fallet om könsnormerna varit mindre starka. Många potentiellt duktiga kvinnliga ledare kanske avstår från att söka ledarutbildning eller ledaryrken på grund av bristen på förebilder och motverkande normer. I slutändan kan en könssegregerad arbetsmarknad minska länens attraktionskraft för både nuvarande invånare och potentiella inflyttare.

⁹ Tillväxtverket 2011, *Att välja jämställdhet*; Tillväxtverket 2019, *Att fortsätta välja jämställdhet*

5. Ohälsa

Ohälsa är ett stort problem på den svenska arbetsmarknaden. Enligt beräkningar av Skandia¹⁰ uppgick kostnaderna för sjukskrivningar till 64 miljarder kronor år 2018. Det är över tio miljarder mer än vad som lades på Sveriges försvar och krisberedskap samma år. För den enskilde individen innebär sjukskrivning och/eller ohälsa både ett sämre mående och en försämrad ekonomi. Över 40 procent av alla som har en pågående sjukskrivning har en låg ekonomisk standard.

Ohälsan är högre i Norra Mellansverige jämfört med riket. Alla tre länen finns också på listan över de fem län där den psykiska ohälsan ökar mest - med 22-23 procent mellan 2010 och 2019¹¹. För Norra Mellansverige innebär det stora kostnader i form av både uteblivna skatteintäkter och kostnader för hälso- och sjukvård.

Covid 19-pandemin har inneburit en kraftig ökning i antalet ansökningar om sjukpenning och även smittbärarpennning, framför allt under vecka 11-25. De flesta ansökningar rör dock tillfälliga tillstånd. Det är mycket oklart i vilken utsträckning folkhälsan påverkas av pandemin. Vissa personer blir väldigt sjuka under långa perioder och personer som har behövt respiratorvård kan behöva långa perioder av rehabilitering. Det gäller dock bara en liten del av alla som drabbats av Covid-19. Även den psykiska hälsan hos befolkningen kan påverkas av pandemin. Symptom som oro och ångest kan befaras ha ökat. Isoleringen av äldre bidrar troligtvis till ökad psykisk ohälsa i denna grupp men de långvariga effekterna är än så länge mycket osäkra.

Ohälsotal och sjukfrånvaro/sjukskrivningar

Ohälsotalet är ett av de vanligaste måtten på ohälsa, i alla fall för den arbetsföra befolkningen. Det mäter antalet frånvarodagar från arbetet som ersätts från sjukförsäkringen under en 12-månadersperiod. Det inkluderar antalet utbetalda dagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, rehabiliteringspenning och sjukersättning/aktivitetsersättning från socialförsäkringen och sätts i relation till antalet registrerade försäkrade¹² i åldersgruppen 16–64 år. Det kan tolkas som "antalet ohälsodagar (nettodagar) per person och år". Då ohälsotalet är ett mått på uttag från sjukförsäkringen med ersättningar från Försäkringskassan ingår inte de första två veckorna av sjukfrånvaro då sjukersättningen under denna tid betalas av arbetsgivaren.

Antalet ohälsodagar är högre jämfört med riket för samtliga tre län i Norra Mellansverige. Bland kvinnor är antalet ohälsodagar 3–5 fler jämfört med riket och bland män 2–3 fler. Trenden går mot färre ohälsodagar men skillnaderna gentemot riket består. Om minskningen är ett utslag av en faktisk minskning av ohälsan eller beror på strukturella förändringar i bedömningar och ersättningsystem är oklart. Försäkringskassan har fått i uppdrag av regeringen att sänka utbetalningarna från sjukförsäkringssystemet och då den självskattade hälsan inte blir bättre indikerar det att de strukturella förändringarna till stor del förklarar minskningen.

Ohälsotalet är något högre i Värmland och Gävleborg jämfört med Dalarna, och har varit så under de senaste fyra åren. Den största skillnaden är dock den mellan könen. Både i Norra Mellansverige och i riket har kvinnor betydligt fler ohälsodagar jämfört med män.

---

¹⁰ Skandia (2019)

¹¹ Ibid

¹² För att vara "registrerat försäkrad" måste man ha eller ha haft en anknytning till arbetsmarknaden, d.v.s. ha en sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Personer som aldrig har arbetat kan inte få ersättning från socialförsäkringen och ingår därför inte heller i ohälsotalet eller sjukpenningtalet.

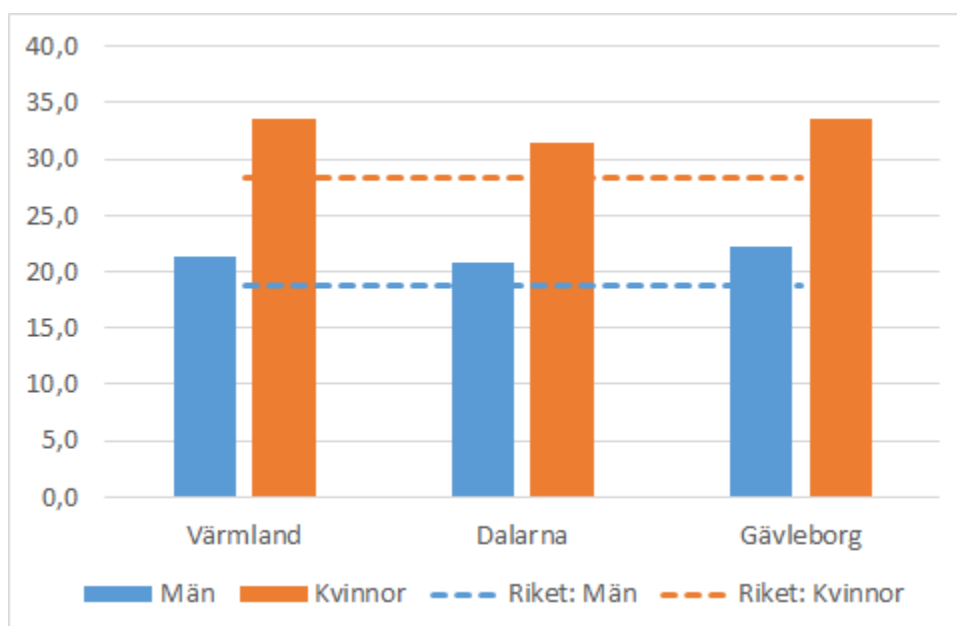

Diagram 29. Ohälsotalet efter kön i de tre länen samt riket, 2019 (Källa: Försäkringskassan)

Könsskillnaden återfinns även i sjukpenningtalet, som mäter antalet (netto-)dagar med sjukpenning och/eller rehabiliteringspenning per försäkrad individ. Kvinnor tar ut betydligt fler sjukdagar än män. I Värmland uppgår kvinnornas sjukdagar till det dubbla jämfört med männen (14,0 respektive 7,0) medan kvinnorna i Dalarna och Gävleborg tar ut upp emot 90 procent fler dagar.

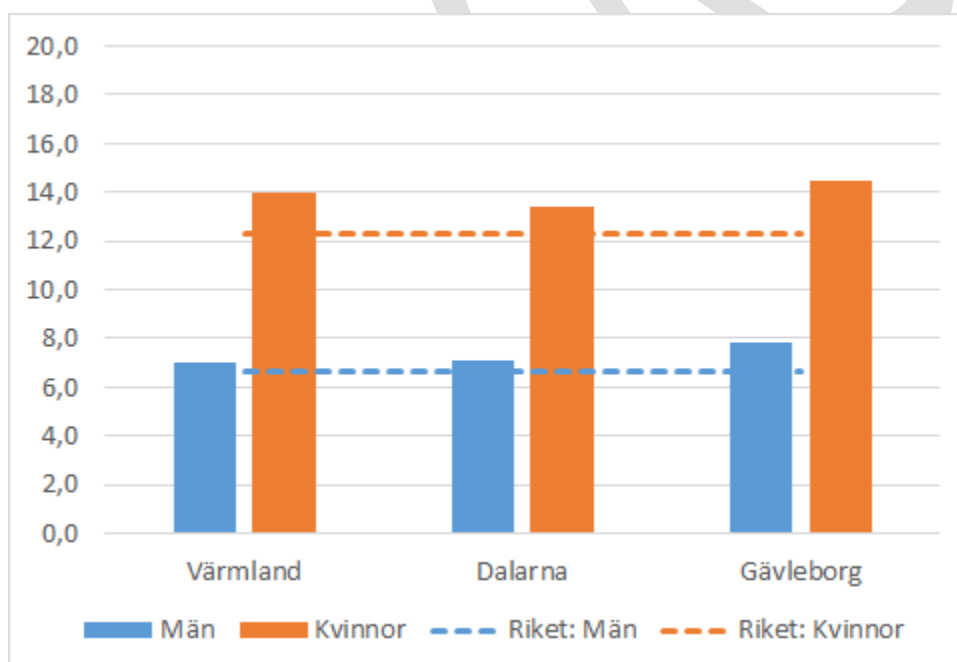

Diagram 30. Sjukpenningtalet efter kön i de tre länen samt riket, 2019 (Källa: Försäkringskassan)

Könsskillnaderna kan troligtvis förklaras av en kombination av att kvinnor och män arbetar inom olika branscher och yrken samt familjestrukturer, där kvinnor tar ett större ansvar för det obetalda hushållsarbetet. Den senare hypotesen stöds av att könsskillnaderna i sjukfrånvaro är som störst i de åldrar där det vanligtvis finns minderåriga barn i hushållet (30–39 och 40–49). Efter 50 års ålder minskar könsskillnaderna igen. Statistiska centralbyråns senaste tidsanvändningsstudie från 2010 visar att kvinnor och män lägger lika mycket tid på arbete per dygn men att kvinnor lägger mer tid på

obetalt hushållsarbete¹³. Skillnaden är en timme per dag och har minskat sedan början av 1990-talet. Det beror framför allt på att kvinnor lägger mindre tid på hushållsarbete, en timme mindre än i början av 1990-talet. Under samma period har männen ökat den tid de lägger på hushållsarbete med åtta minuter¹⁴. Kvinnors självrapporterade psykiska stress ökar i takt med att man lägger mer tid på både betalt arbete och obetalt hushållsarbete. I studien kunde man inte se samma mönster hos män. Resultaten pekar på att en ökad andel av mäns hushållsarbete kan bidra till att minska könsskillnaden i stressrelaterad psykisk ohälsa och till färre kvinnor som upplever hög sammanlagd arbetsbelastning¹⁵. Diagram 31 visar köns- och åldersstruktur för sjukpenningtalet för Värmlands län men hade lika gärna kunnat visa något av de andra två länen: strukturerna är mycket lika. Den enda skillnaden av betydelse är att sjukfrånvaron för åldersgruppen 20–29 är något högre i Dalarna jämfört med de övriga länen men något lägre i de äldre åldersgrupperna, för både kvinnor och män.

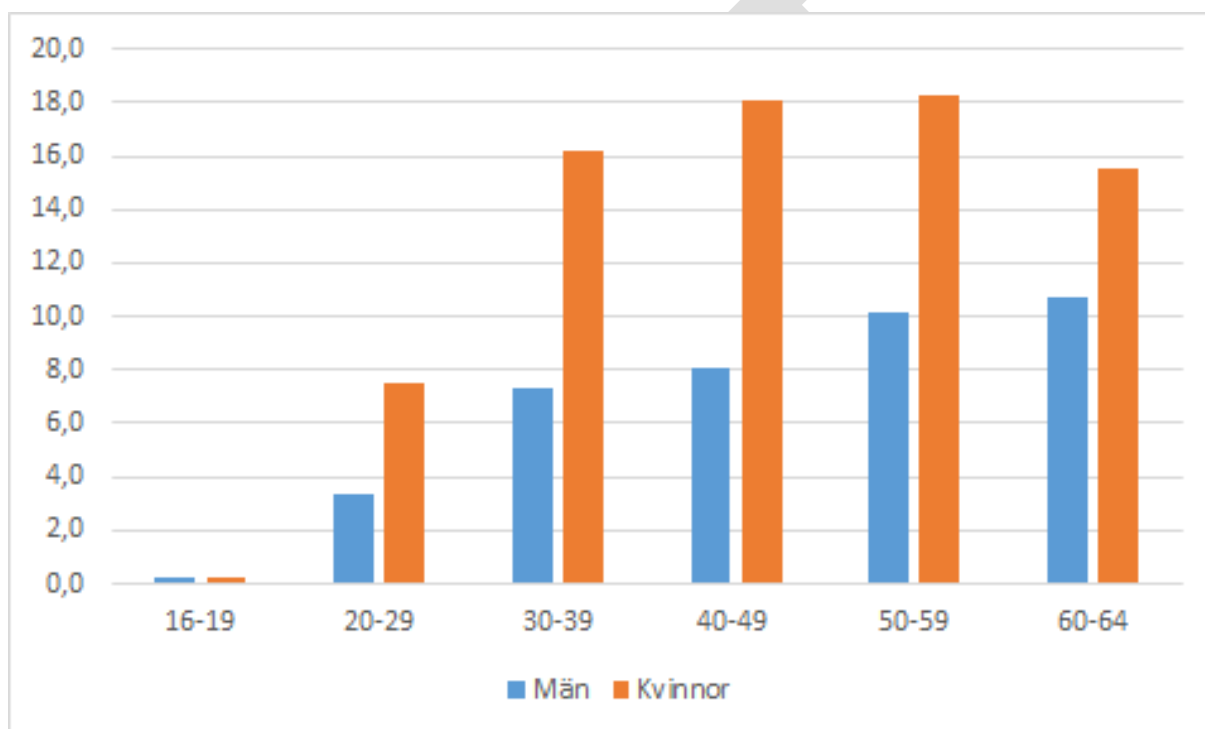

Diagram 31. Värmland, sjukpenningtalet efter ålder och kön, 2019 (Källa: Försäkringskassan)

Psykisk ohälsa står för över hälften av all sjukfrånvaro bland kvinnor. Bland män är andelen något lägre, runt 40 procent. Åter är skillnader i branscher och yrkesval en viktig förklaring. Sjukfrånvaro på grund psykisk ohälsa är extra vanligt bland personer som arbetar inom kontaktyrken inom offentlig sektor, där kvinnor är överrepresenterade. Den andra stora orsakgruppen till sjukfrånvaro är muskuloskeletala diagnoser där ledsjukdomar, ryggsjukdomar och sjukdomar i mjukvävnader ingår. Sjukskrivning för muskuloskeletala diagnoser är vanligare bland män.

¹³ SCB: Tidsanvändningsundersökningen 2010

¹⁴ SCB 2016. *På tal om kvinnor och män: lathund om jämställdhet*

¹⁵ Boye 2010. *Time spent working: Paid work, housework and the gender difference in psychological distress*

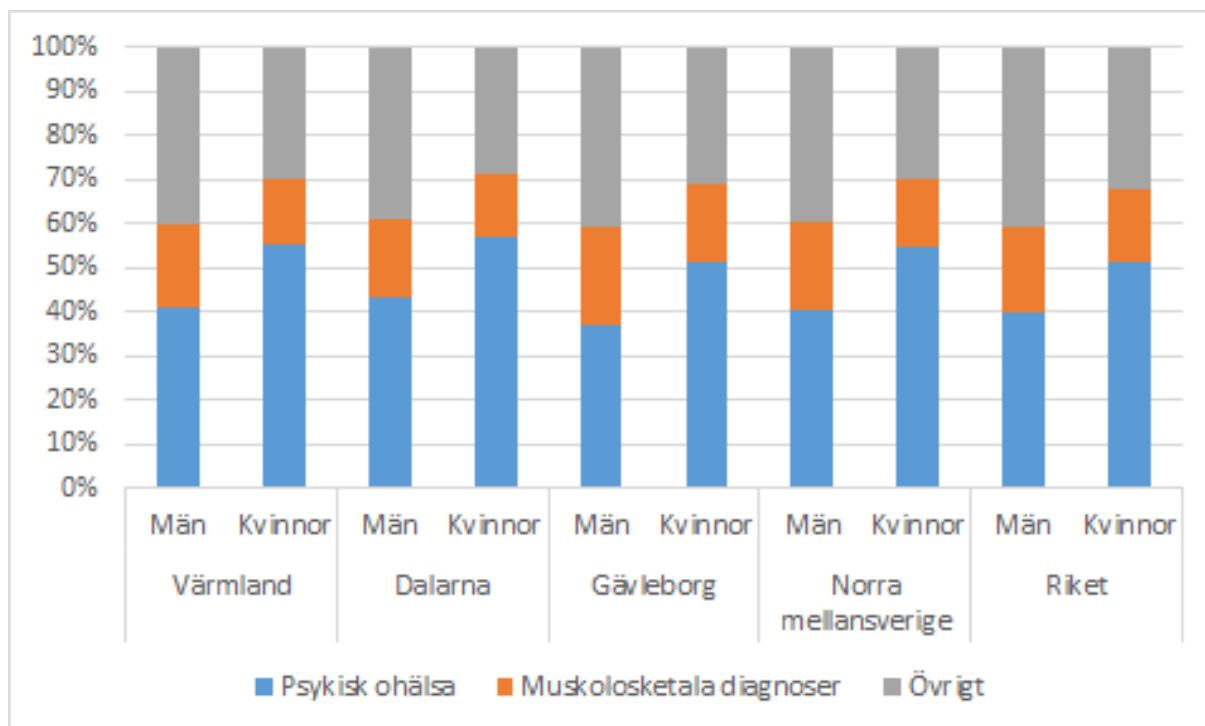

Diagram 32. Huvudorsaker till sjukfrånvaro för de tre länen samt riket, 2018 (Källa: Försäkringskassan)

Självskattad hälsa

Som komplement till ohälsotal och sjukpenningtal, som mäter ohälsa bland den del av befolkningen med anknytning till arbetsmarknaden, finns enkätuppgifter som mäter subjektiv hälsa utifrån hela befolkningen. En vanlig källa är den Nationella Folkhälsoenkäten som genomförs av Folkhälsomyndigheten i samarbete med regionerna. Självskattad hälsa är ett vanligt och sammanfattande mått på subjektiv hälsa. Till skillnad från ohälsa- och sjukpenningtalen, där Norra Mellansverige sticker ut negativt, finns det ingen signifikant skillnad mot vare sig riket eller mellan de tre länen (de skillnader som finns är inom ramen för konfidensintervallen). Närmare 70 procent av kvinnorna och ca 73 procent bland männen uppger att de har en bra eller mycket bra hälsa. Cirka 5 procent av kvinnorna och männen (8 procent bland kvinnorna i Gävleborg) uppger att de har en dålig eller mycket dålig hälsa.

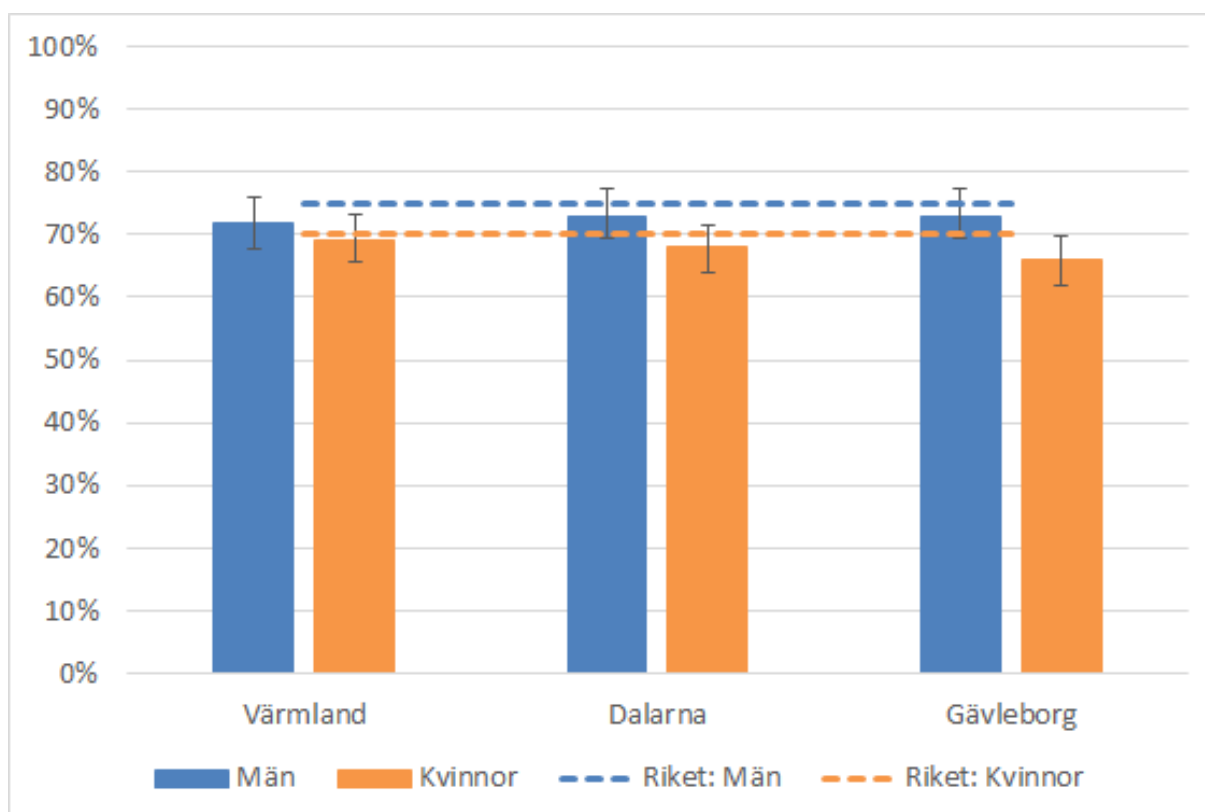

Diagram 33. Andel med bra eller mycket bra självskattad hälsa samt konfidensintervall i de tre länen samt riket, 2015–2018. (Källa: Nationella Folkhälsoenkäten/Folkhälsomyndigheten)

Ekonomiskt utanförskap

Ohälsa och sjukfrånvaro är inte bara negativt ur en hälsomässig synvinkel utan också ur en ekonomisk. Ekonomi har i sin tur betydelse för hälsa och livskvalitet då en god ekonomi innebär bättre möjlighet att delta i samhället och olika sociala aktiviteter på samma nivå som alla andra och dessutom minskar risken för ekonomisk stress. Andelen som lever i ekonomisk utsatthet bland de långtidssjukskrivna har ökat kraftigt under senare år. I Norra Mellansverige hade år 2018 44,3 procent av alla som inte förvärvsarbetar på grund av sjukdom (20–64 år) en låg ekonomisk standard, definierat som en inkomst som understiger 60 procent av den nationella medianinkomsten. Det kan jämföras med 14,3 procent för samtliga i åldersgruppen (12,7 procent i riket). Andelen sjuka som har en låg ekonomisk standard är högre i Norra Mellansverige jämfört med riket. Samma mönster gäller för samtliga andra sysselsättningskategorier: förvärvsarbetande, studerande, arbetslösa, föräldralediga och övriga ej förvärvsarbetande. Totalt sett är andelen med låg ekonomisk standard något högre i Värmland och något lägre i Dalarna men samtliga tre län har en högre andel än riket. Mönstret är också likartat i alla tre län.

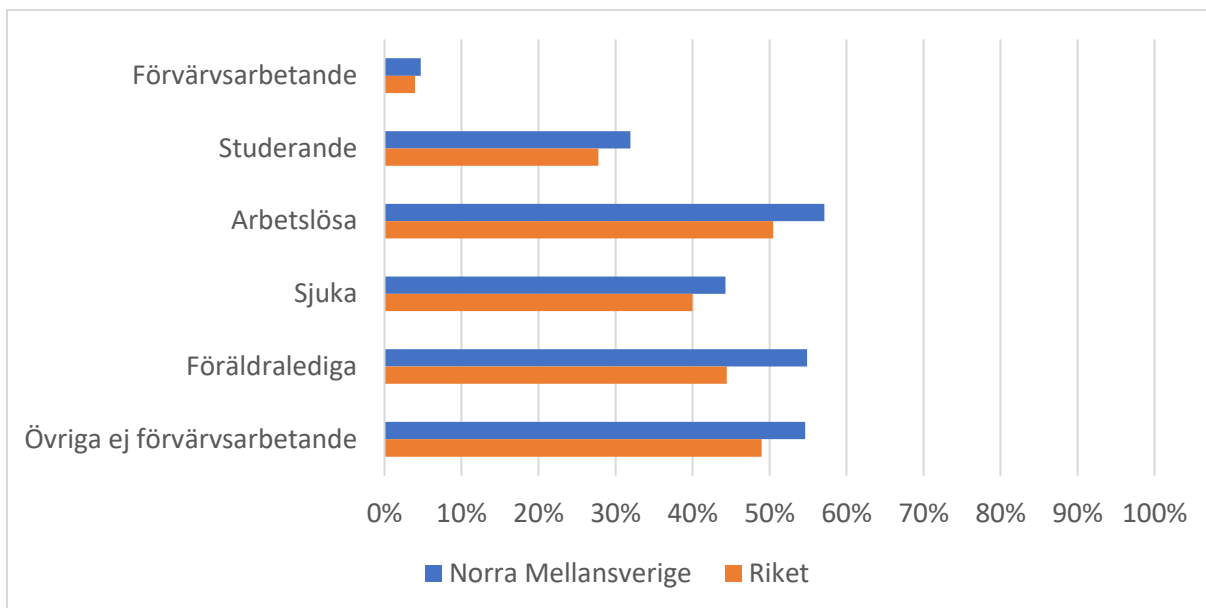

Diagram 34. Andel med låg ekonomisk standard efter sysselsättning, Norra Mellansverige och riket, ålder 20–64 år, 2018 (Källa: SCB)

Ett annat vedertaget sätt att mäta ekonomiskt utanförskap är att se till antalet helårsekvivalenter i befolkningen i arbetsför ålder (20–64 år) som försörjs av sociala ersättningar och bidrag. Med ersättningar och bidrag menas sjuk- och aktivitetsersättning, a-kassa, sjukpenning, arbetsmarknadsåtgärder och ekonomiskt bistånd. Helårsekvivalenter tar hänsyn till att många personer får ersättning för en begränsad tid. Två personer som får ersättning under sex månader vardera räknas som en helårsekvivalent.

I statistiken sticker Gävleborg ut som det län som har den högsta andelen av samtliga län. Andelen helårsekvivalenter i länet uppgår till 18 procent av befolkningen vilket är betydligt högre än både Värmland (14,8 procent) och Dalarna (14,5 procent), som båda i sin tur har en högre andel än riket (13,4 procent). Den höga arbetslösheten i Gävleborg är den främsta orsaken till att länet utmärker sig negativt. En ökande arbetslöshet skulle innebära att andelen helårsekvivalenter stiger.

Ekonomiskt bistånd utgör samhällets yttersta ekonomiska skyddsnät för de som inte har möjlighet att försörja sig på annat sätt. Andelen hushåll som får ekonomiskt bistånd uppgår till 5,4 respektive 5,3 procent i Gävleborgs respektive Dalarnas län. I Värmland är andelen något lägre, 4,7 procent, men långt över riksgenomsnittet på 3,9 procent¹⁶.

¹⁶ Socialstyrelsen

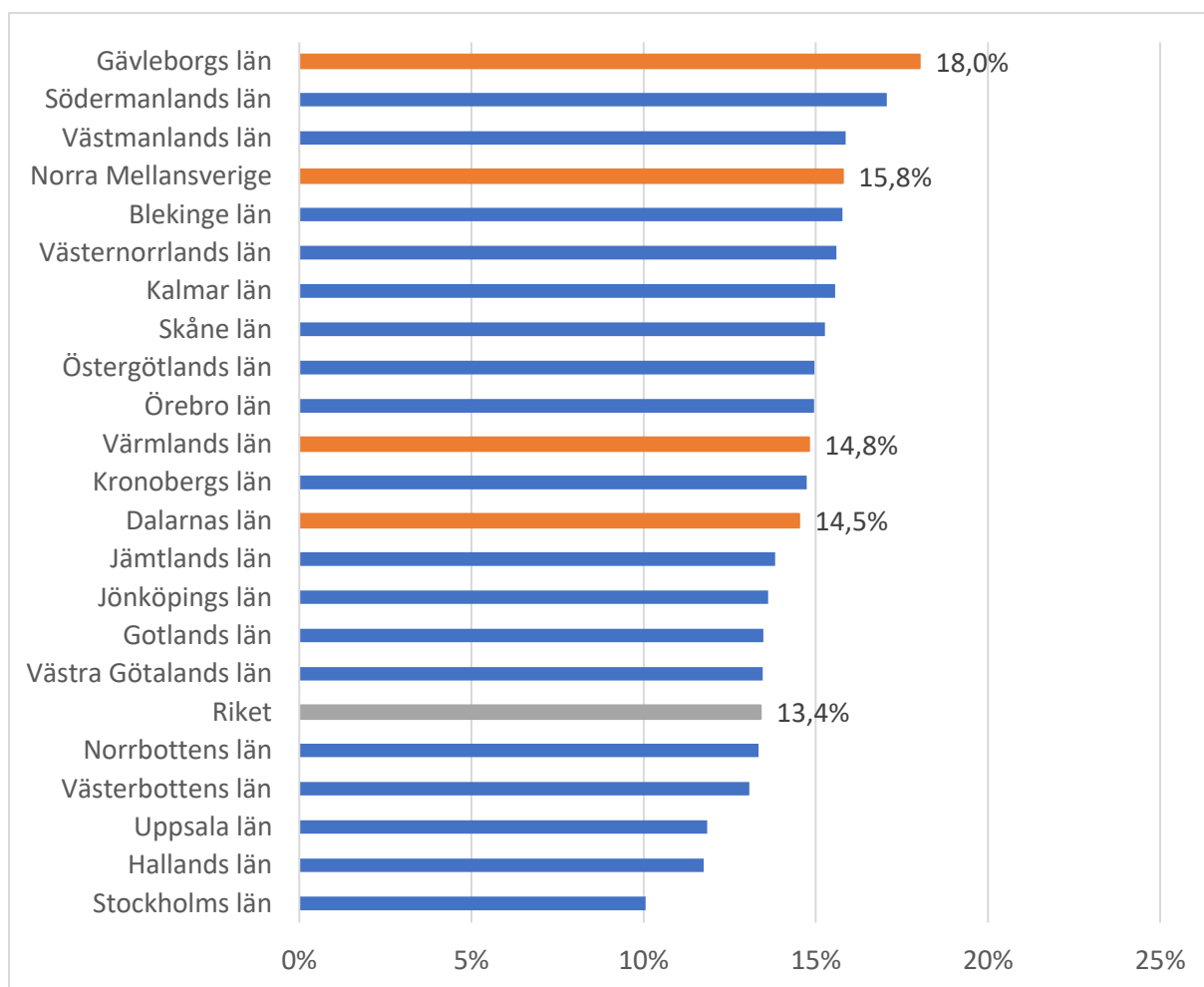

Diagram 35. Andel helårsekvivalenter som försörjs med sociala ersättningar och bidrag per län, befolkningen 20–64 år, 2018 (Källa: SCB)

Det ekonomiska utanförskapet varierar tydligt med ålder och etnisk bakgrund, vilket i sin tur beror på skillnaderna i sysselsättning inom dessa grupper. Andelen unga som lever i hushåll med låg ekonomisk standard är relativt hög jämfört med andra åldersgrupper. Den är också betydligt högre i samtliga tre län inom Norra Mellansverige än i riket, vilket kan förklaras av den höga ungdomsarbetslösheten. Andelen med låg ekonomisk standard minskar sedan med ålder, för att öka igen efter pensionsåldern. Den grupp som sticker ut mest är dock de allra äldsta, de som är 80 år eller mer. Där uppgår andelen med låg ekonomisk standard till 28 procent i Värmland och Dalarna, och 26 procent i Gävleborg. Framför allt är det äldre ensamstående kvinnor med låga pensioner som tillhör denna ekonomiskt utsatta grupp.

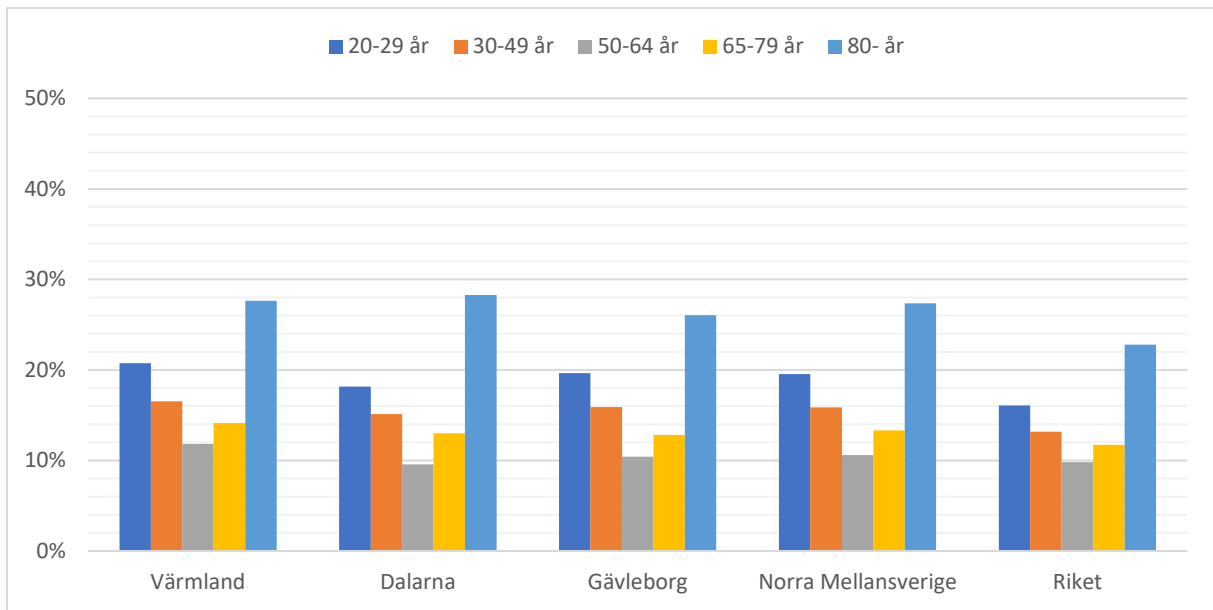

Diagram 36. Andel personer i hushåll med låg ekonomisk standard (inkomst <60 procent av medianen) efter ålder, 2018 (Källa: SCB)

Det finns också stora skillnader mellan personer med svensk respektive utländsk bakgrund, vilket även det kan förklaras av skillnader i sysselsättning. Över en tredjedel av alla personer med utländsk bakgrund i Norra Mellansverige lever i hushåll med låg ekonomisk standard. Andelen är högst bland nyanlända som står utanför arbetsmarknaden i betydligt högre grad än personer med längre vistelsetid. Skillnaderna mellan Norra Mellansverige och riket är dock särskilt stora i denna grupp – runt 10 procentenheter. Det är ytterligare en signal om svårigheterna med att få personer med utländsk bakgrund i arbete i Norra Mellansverige, vilket får konsekvenser för gruppens möjligheter till samhällsdeltagande på samma villkor som majoritetsbefolkningen.

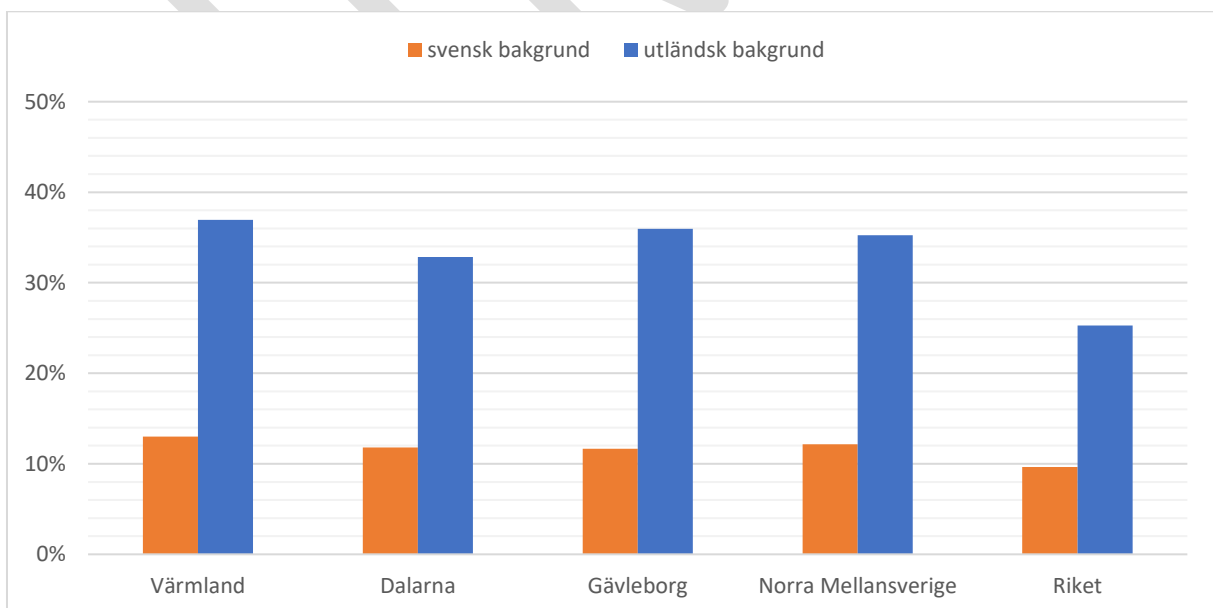

Diagram 37. Andel personer i hushåll med låg ekonomisk standard (inkomst <60 procent av medianen) efter svensk/utländsk bakgrund, 2018 (Källa: SCB)

6. Näringsliv

Norra Mellansverige har ett näringsliv som präglats av större industriföretag och utgör tillsammans med Örebro län Bergslagsregionen, en region med många så kallade bruksorter som har genomgått en stor industriomvandling sedan mitten av 1900-talet. Sysselsättningen har minskat kraftigt i flera av dessa bruksorter och många av dessa orter har präglats av ett större företag som tagit ett stort samhällsansvar på orten. När detta företag har minskat såväl antal anställda som samhällsansvar har detta slagit hårt mot dessa orter. Att en stark aktör under längre tid har stått för innovations- och förändringsförmågan har medfört att det inte funnits strukturer där andra aktörer naturligt har axlat detta ansvar. Entreprenörskapet är lägre på platser med ett eller få dominerande företag än på platser med många små och medelstora företag. Tillverkningsindustrin är fortfarande viktig i Norra Mellansverige, och förväntas vara viktig även i framtiden, men sysselsätter allt färre personer. I takt med att sysselsättningen inom industrin har minskat har den ökat inom andra branscher, främst i den offentliga sektorn men också inom besöksnäring (främst i Dalarna) och handel (där gränshandeln vuxit stort i Värmland).

Den oundvikliga omställningen i näringslivet

Vi kommer i framtiden inte att kunna organisera samhället som vi har gjort hittills, vilket kommer att påverka hela samhället och där särskilt näringslivet. Det finns två orsaker till att det förhåller sig så, klimatförändringarna och den demografiska strukturen. Båda dessa kräver var och en för sig att en omställning sker men kommer tillsammans att förstärka detta omvandlingstryck.

Klimatförändringarna

Det står bortom allt rimligt tvivel att den globala uppvärmningen är en följd av mänskliga aktiviteter. Klimatet är ett komplext system och det är svårt att göra exakta förutsägelser av framtida effekter av den globala uppvärmningen, men decennier av klimatforskning har ändå resulterat i klimatmodeller som visar stor precision. Det står därmed klart att om inget görs för att minska utsläppen av koldioxid, och andra gaser som driver den globala uppvärmningen, kommer konsekvenserna att bli stora och i förlängningen kunna göra jorden obeboelig för människan. Redan vid 1,5 graders global uppvärmning blir konsekvenserna stora och vid 2 graders uppvärmning än större. Vid 2 graders global uppvärmning istället för 1,5 grad förväntas 100-tals miljoner fler människor drabbas genom ökad fattigdom, värmeböljor och vattenbrist¹⁷. För att uppnå 1,5- eller ens 2-gradersmålet krävs en dramatisk omställning då vi ännu inte påbörjat minskningen av CO₂-utsläppen och inte heller uppfyller Parisavtalet. Samtidigt har pandemin visat att stora förändringar ger relativt snabba resultat. Enligt Forskning och framsteg¹⁸ föll de globala koldioxidutsläppen med 17 procent tidigt i april 2020, och skulle kunna minska med omkring 7 procent för helåret. Även om denna minskning är tillfällig och koldioxidutsläppen kommer öka i takt med att det globala resandet återupptas så visar det på att en förändring är möjlig.

---

¹⁷ <https://www.smhi.se/forskning/forskningsomraden/klimatforskning>

¹⁸ <https://fof.se/tidning/2020/6/artikel/minskade-utslapp-under-corona-pandemin>

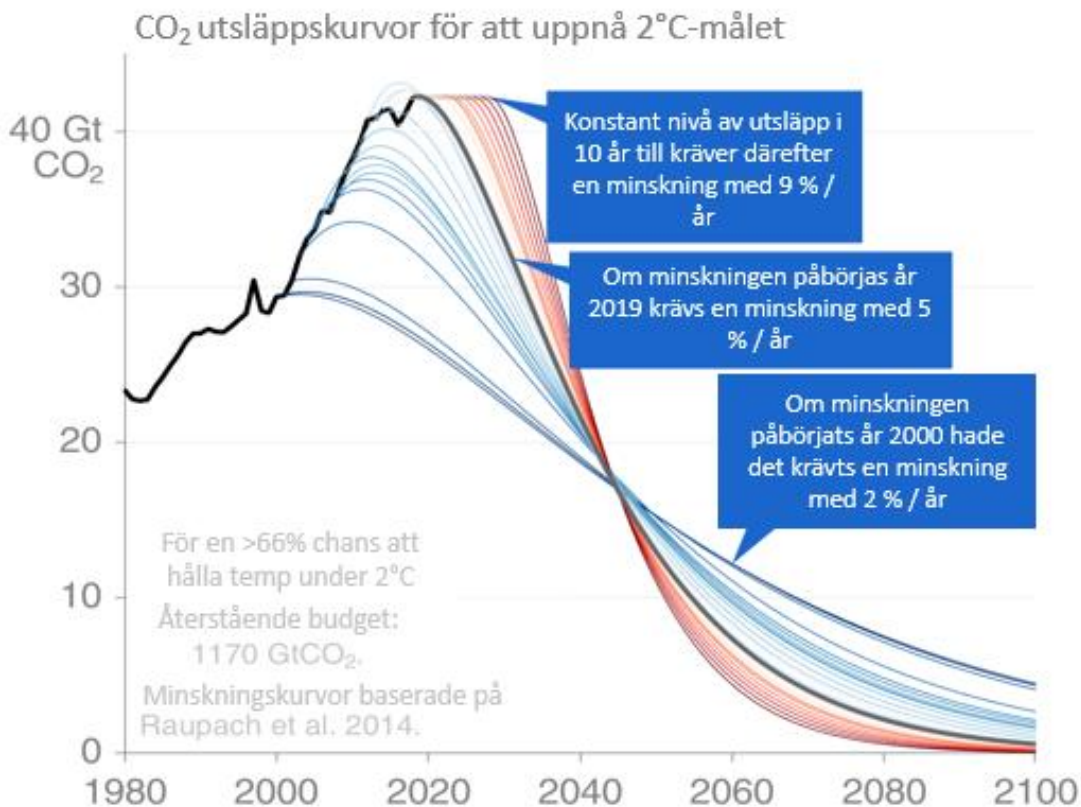

Diagram 38. CO₂ utsläppskurvor för att uppnå 2°C-målet (Källa: Robbie Andrew, Center for International Climate Research, egen bearbetning)

Tillverkningsindustrin står för en stor andel av utsläppen och för att klara klimatomställningen krävs att de i snabb takt ställer om till en fossilfri produktion. Livsmedel och transporter är två andra områden som kommer att behöva ställas om för att uppnå målet om ett fossilfritt Sverige.

En förändrad demografisk struktur

Förändringen av den demografiska strukturen i Norra Mellansverige berördes redan i inledningen av denna rapport, i detta avsnitt kommer utvecklingen att analyseras djupare utifrån ett välfärds- och kompetensförsörjningsperspektiv. Då antalet äldre pensionärer (80+ år) kommer att öka markant ökar också behovet av personal inom vård och äldreomsorg. Även barn och ungdomar kommer att öka enligt prognoserna vilket ökar behovet barnomsorgs- och skolpersonal. Detta ökade behov behöver hanteras med ett väsentligt färre antal i arbetsför ålder år 2029 mot vad vi har idag och då upplever vi redan idag en svår arbetskraftsbrist. Det visar tydligt att vi behöver göra en omställning där vi antingen kan producera mer välfärd med lika stor arbetskraft eller minska utbudet av välfärdstjänster. Andra alternativ som står till buds är att utnyttja den arbetskraftsreserv som finns (se avsnittet om arbetsmarknaden), sänka etableringsåldern på arbetsmarknaden eller höja pensionsåldern. Innan Covid 19-pandemin såg vi att etableringen av nyanlända gick snabbare än för några år sedan, att kraven på utbildning och arbetslivserfarenhet har sänkts hos en del arbetsgivare och att alltfler i åldrarna 65+ år förvärvsarbetade, så i viss mån har denna omställning redan påbörjats. Men detta var dock långt ifrån tillräckligt för att hantera den arbetskraftsbrist som rådde under år 2019 och i början av år 2020.

Här bör särskilt nämnas den stora grupp invandrare som anlät till Sverige under de senaste 5-10 åren. Givet den utmaning vi står inför med en ökad andel äldre, utgör denna grupp en demografisk potential, men då behöver de komma i arbete. Redan idag har dock utrikes födda stor betydelse för

kompetensförsörjningen där nästan 20 procent av de förvärvsarbetande på svensk arbetsmarknad är födda utrikes. Drygt en tredjedel av dessa har invandrat till Sverige de senaste 10 åren. I vissa yrkesgrupper är andelen utrikes födda ännu högre, exempelvis är var tredje läkare i Sverige utrikesfödd. Invandring kan underlätta hanteringen av den demografiska utmaningen med en högre andel äldre i befolkningen. På längre sikt är inte invandringen en lösning då även invandrare blir ett år äldre varje år. För att på lång sikt öka andelen yngre i befolkningen behöver barnafödandet öka, tväremot den trend vi ser i länder med högt välstånd.

Branschernas sysselsättningsutveckling

Vid en analys av sysselsättningsförändringen per bransch i Norra Mellansverige syns att den industriella omvandling med ett minskat antal sysselsatta som pågått sedan mitten av 1900-talet alltjämt fortsätter. Nu bör nämnas att nedgången ser större ut än vad den verkligen är då förändringar i företagens organisering bidrar till att nedgången ser större ut i statistiken än vad den verkligen är. Detta då industriföretagen i allt större utsträckning har valt att outsourca verksamhet, antingen till externa bolag eller till bolag inom samma koncern, men som har det gemensamt att de innehåller anställda som tidigare registrerades inom tillverkningsindustri men som nu registreras i annan bransch, och då främst inom företagstjänster. Därutöver har flera industriföretag genomfört effektiviseringar av sin produktion med följden att de sysselsätter färre personer. Detta har varit avgörande för dem för att de fortsatt ska kunna vara konkurrenskraftiga på en global marknad. Nedgången i industrin är därför reell om än inte så stor som statistiken visar vilket fångas i studier av industrins multiplikatoreffekt på sysselsättningen som visar att varje anställd inom industrin leder till ett antal sysselsatta inom andra branscher.

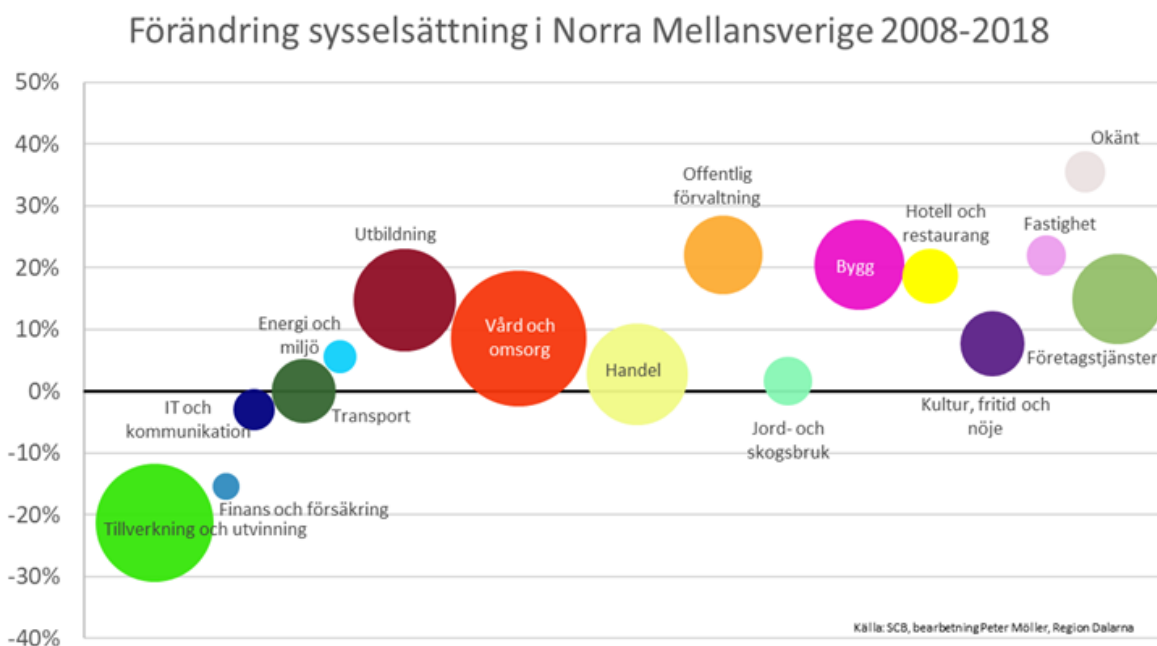

Diagram 39. Förändring sysselsättning i Norra Mellansverige 2008–2018 (Källa: SCB)

Det finns en geografisk dimension av denna strukturomvandling där sysselsatta i branschen tillverkningsindustri i större utsträckning är lokaliserade i glesare områden medan sysselsatta i branschen företagstjänster i större utsträckning är lokaliserade i täta områden, antingen i regioncentra eller i en storstadsregion. Nedgången i antal sysselsatta inom tillverkningsindustri kan leda till en uppgång i företagstjänster, men i en annan kommun eller till och med utanför Norra Mellansverige. Denna risk ökar om utbudet av högutbildad arbetskraft inte utvecklas i samma takt i

Norra Mellansverige som i storstadsregionerna, en trend som vi ser i Norra Mellansverige (se avsnittet om utbildning ovan).

Omställningskapacitet

Behovet av omställning i Norra Mellansveriges näringsliv är stort, både för att klara klimatförändringar och en förändrad demografisk struktur. Detta gäller särskilt den för regionen viktiga branschen tillverkningsindustri. Hur ser då kapaciteten ut för att klara denna omställning? Vi såg under avsnittet om utbildning att Norra Mellansverige är en region med låg utbildningsnivå vilket delvis är en följd av regionens näringslivsstruktur där det i lägre utsträckning än i andra – ofta tätare – regioner efterfrågas högutbildad arbetskraft. I det avseendet är inte den lägre utbildningsnivån nödvändigtvis negativ för regionens utveckling. Men i perspektivet att näringslivet kommer att behöva genomgå en omställning, för att klara de utmaningar som klimatförändringar och en förändrad demografisk struktur utgör, finns en risk att den låga utbildningsnivån innebär en lägre kapacitet för innovation och omställningsförmåga. Just detta identifierades i studien "Enhanced Strategy for Economic Transformation based on Smart Specialisation (2018)" där man identifierade att arbetskraften inte i tillräcklig utsträckning har de kompetenser som krävs för att klara en omställning av industrin i Norra Mellansverige.

Innovationsförmågan är sannolikt en viktig del av denna omställning. Om man tittar på riket som helhet så ligger Sverige mycket högt i olika mätningar av innovation i länder. I FN-organet WIPO:s (Global forum for intellectual property) innovations-index är Sverige det tredje mest innovativa landet. I EU:s mätning av hur innovativa medlemsländerna är hamnar Sverige i topp, men det höjs ett varningens finger för att det finns en växande klyfta mellan de minst innovativa regionerna och övriga regioner i EU. Att mäta regional innovationsförmåga är svårt men inom ramen för Reglabs verksamhet har ett Innovationsindex tagits fram. Givet svårigheten att mäta innovationsförmåga och förutsättningar för innovation kan Innovationsindex ses som ett bidrag till bilden av innovationsförmågan i Sveriges regioner, om än inte hela bilden.

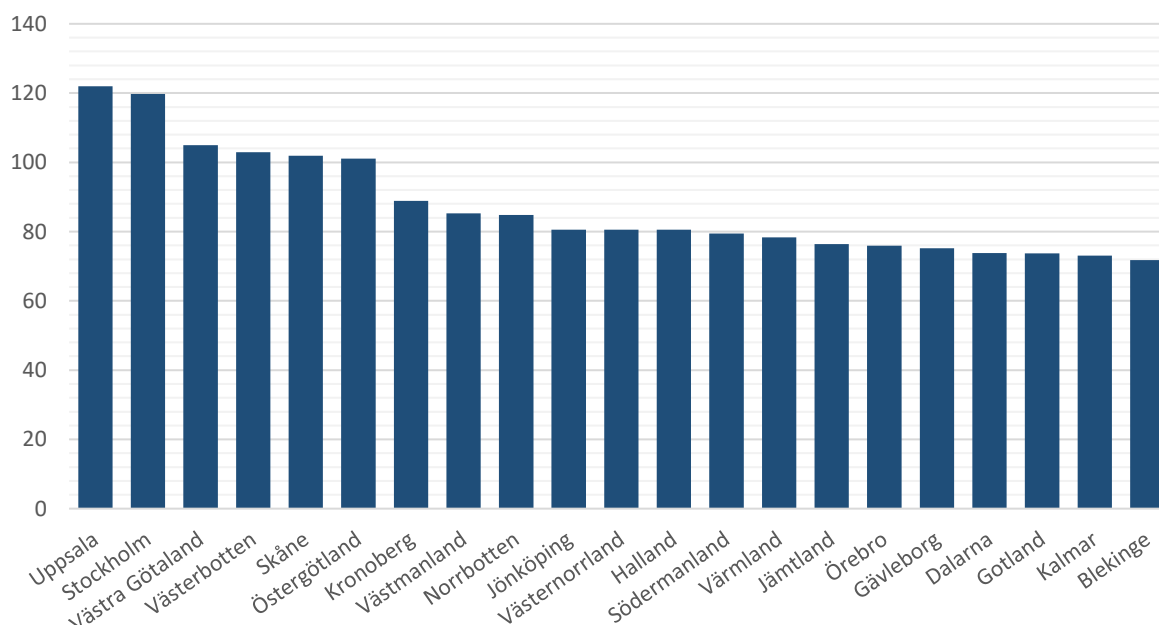

Diagram 40. Innovationsindex år 2017 (Källa: Reglab)

Med det sagt så säger denna bild att innovationsförmågan i Norra Mellansverige är låg i jämförelse med andra regioner i Sverige. I EU:s landrapport år 2020 konstateras att Sveriges samtliga NUTS2-

regioner med undantag av Norra Mellansverige har en bruttoregionalprodukt (BRP) som ligger över genomsnittet för EU:s regioner. Norra Mellansverige tillhör - tillsammans med Östra Mellansverige, Övre Norrland och Mellersta Norrland – de regioner i Sverige som haft en låg eller till och med negativ produktivitetstillväxt. Norra Mellansverige har också identifierats som en "middle income trap"-region i EU-kommissionens projekt Industrial Transition, vilket innebär att man inte kan konkurrera med låga löner men samtidigt har svårt att attrahera innovationskapital. Särskilt identifierades en låg innovationskapacitet i små och medelstora företag. Det finns en hög grad av internationalisering inom industrin i Norra Mellansverige men till stor del i de allra största företagen, bland de små och medelstora företagen är internationaliseringskapaciteten och kompetensen låg. Dessa analyser ger en sammantagen bild av Norra Mellansverige som en NUTS2-region med ett stort behov av men låg kapacitet att genomföra en stor omställning. Det kan tyckas att Norra Mellansverige skulle vara betjänta av stöd för att hantera detta men i skrivande stund har EU-kommissionen valt att inte inkludera Norra Mellansverige i den kommande Fonden för rättvis omställning. Dock är inte det slutgiltiga beslutet i frågan taget ännu.

Sammanhållningen i samhället och den kommande omställningen

Vid varje större tekniskifte i historien har det funnits de som vinner och de som förlorar på omställningen. Den utveckling vi sett under senare år med en ökad polarisering, ökade klyftor och minskad tillit till viktiga samhällsinstitutioner som skett i vissa delar av befolkningen, i såväl Sverige som i andra länder, belyser väl betydelsen av att hantera den omställning vi står inför på ett bra sätt, med ett särskilt fokus på grupper med svag ställning på arbetsmarknaden och de som kan tänkas få det sämre under omställningen. Tilliten till viktiga samhällsinstitutioner är fortsatt hög i Sverige men det finns vissa oroväckande tendenser att den sjunker i vissa grupper, och särskilt bra fäste tycks dessa tendenser få i grupper som upplever att de får det sämre. Att i den kommande omställningen inkludera hela befolkningen är av stor vikt för att fortsatt ha en hög tillit i samhället.

I Långtidsutredningen 2019 konstaterades att vi haft ökade klyftor i Sverige mellan de som står utanför och de som har en stark ställning på arbetsmarknaden. Om Norra Mellansverige behöver genomgå en omställning för att klara såväl klimat- som demografiutmaningarna, har en svag kapacitet att genomföra denna omställning, har en högre andel invånare med svag ställning på arbetsmarknaden och vi samtidigt har ett trygghetssystem där de med svag ställning utsätts för en hårdare bedömning för att få ta del av vad de upplever som rättmätig ersättning på grund av bristande förmåga att delta på arbetsmarknaden, finns risk för att samhällstilliten sjunker i dessa grupper. Vi är i skrivande stund dessutom mitt inne i en kris orsakad av de åtgärder som vidtagits för att hindra smittspridningen av Covid-19, en kris som riskerar slå hårt mot de svagaste grupperna. I denna kris har välbehörliga och generösa stöd till ett hårt drabbat näringsliv beslutats av regeringen, och riktade stödpaket har sjösatts i syfte att hjälpa så många företag, föreningar och kulturinstitutioner som möjligt genom en kris som de varken kunnat förutse eller har verktyg att hantera. Det har lyfts en diskussion kring större företag som samtidigt som de tar emot dessa statliga stöd betalar ut vidlyftiga aktieutdelningar. Covid 19-krisen riskerar således - i och med de nödvändiga åtgärder som har vidtagits och kommer att vidtas för att hindra smittspridning samt att sätta in stöd för att upprätthålla ett fungerande näringsliv utan alltför många konkurser - att slå dubbelt mot samhällskontraktet. De med svagaste ställning på arbetsmarknaden, exempelvis de timanställda eller de med tillfälliga anställningar, riskerar att drabbas hårdast av den av Covid-19 forcerade lågkonjunkturen samtidigt som de ser företag få stora ekonomiska stöd.

Branschbredd

Branschbredd är ett mått på näringslivets diversifiering och kan räknas fram på basis av antal företag, arbetsställen eller förvärvsarbetande. I denna analys används antalet förvärvsarbetande som grund

för beräkningen. Branschbredden beräknas genom att dividera antalet branscher i vilka det finns förvärvsarbetande i Norra Mellansveriges kommuner med antalet möjliga branscher (832 stycken enligt SNI 2007). Branschdiversifieringen kan anta ett värde mellan 0 och 1, där ett högre värde innebär ett mer diversifierat näringsliv.

Den största branschdiversifieringen i Norra Mellansverige finns i Gävle, som har ett värde på 0,57. Det innebär att 57 procent av samtliga branscher finns på orten. Två i Gävleborg är Hudiksvall med ett värde på 0,41 och trea Bollnäs på 0,39. Näst störst branschbredd i regionen finns i Karlstad, med ett värde på 0,56. I Värmland har sedan Kristinehamn den näst största branschbredden på 0,33 och Arvika är trea på 0,32. I Dalarna är det Falun som har den största branschdiversifieringen på 0,49. Borlänge är tvåa på 0,43 och Mora har tredje störst branschbredd på 0,33.

Det största glappet mellan den stad i länet som har störst branschbredd och den som har näst störst syns i Värmland, där Kristinehamn har 23 procentenheter färre branscher representerade än Karlstad. Detta kan jämföras med Dalarna där Borlänge bara har 6 procentenheter färre branscher än Falun. Det här är helt enkelt resultatet av olika strategier i länen. I Värmland satsas det framför allt på Karlstad som länets tillväxtort, medan Falun och Borlänge delar på det ansvaret i Dalarna. Branschbredden bekräftar alltså att dessa olika strategier fungerar.

Omsättning och antal arbetsställen

Vissa branscher är viktiga för Norra Mellansverige på grund av sin omsättning, medan andra är viktiga för att de sysselsätter en stor del av befolkningen. Andra branscher har helt andra värden, som till exempel kulturen som både har en låg omsättning och ett relativt litet antal arbetsställen men bidrar till städernas attraktivitet och invånarnas livskvalitet.

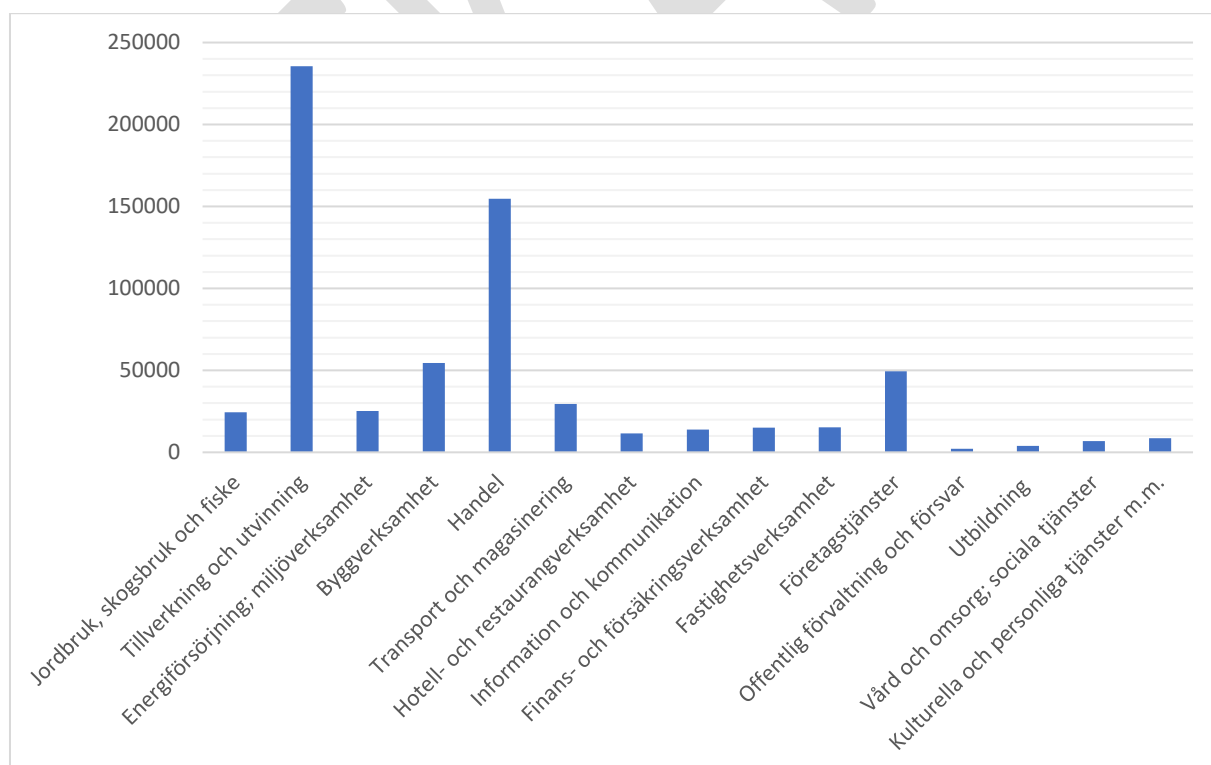

Diagram 41. Branschernas omsättning i mkr, 2018, Norra Mellansverige (Källa: SCB)

Tillverkning och utvinning är den bransch som i alla tre länen omsätter mest och sysselsätter flest. I Norra Mellansverige var strax över 58 000 personer anställda inom tillverkning och utvinning 2018, men dessa arbetar vid några få—men stora—arbetsställen. Tillverkning och utvinning stod för 36 procent av den totala omsättningen i Norra Mellansverige 2018, men enbart 5 procent av antalet arbetsställen.

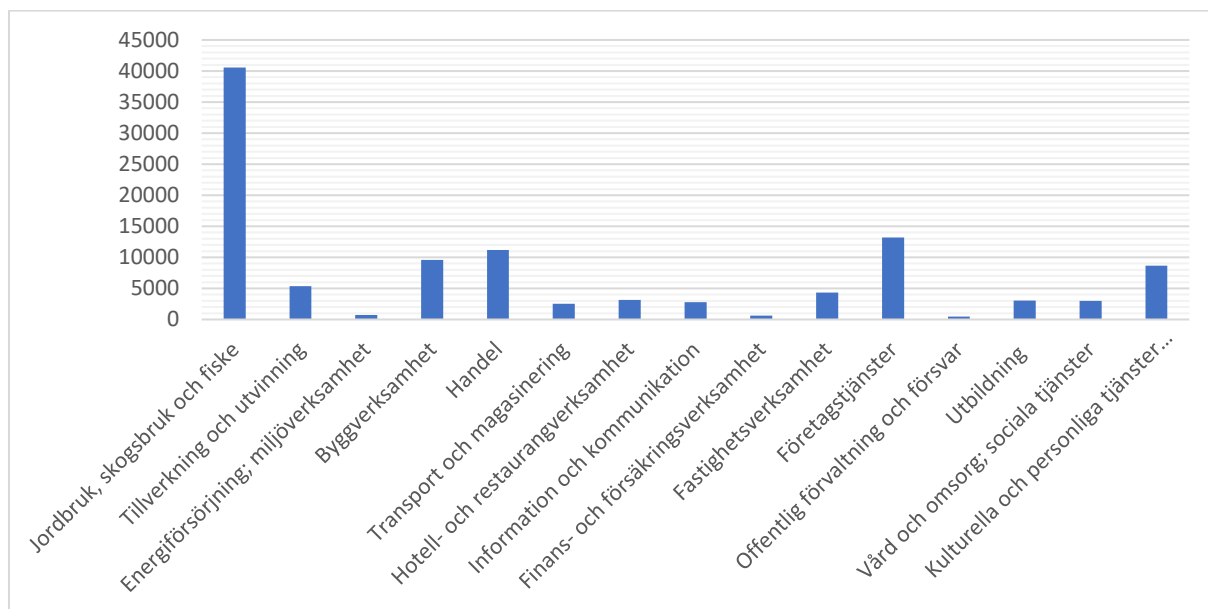

Diagram 42. Antal arbetsställen 2018, Norra Mellansverige (Källa: SCB)

I Norra Mellansverige var strax under 13 000 personer sysselsatta inom jordbruk, skogsbruk och fiske 2018, och många av dessa är skogsägare i form av egenföretagare. Omsättningen inom branschen är dock liten. Trots att branschen har 37 procent av antalet arbetsställen står den bara för fyra procent av den totala omsättningen.

7. Diskussion och sammanfattning

Det är troligt att mycket i vår tillvaro kommer delas upp i ett "före Covid-19" och ett "efter Covid-19", men de större generella trenderna kommer sannolikt inte påverkas markant. Det är så här långt till stor del den äldsta delen av befolkningen som drabbas hårdast av Covid-19, och i dagsläget (31 augusti, 2020) är strax under 90 procent av de avlidna över 70 år gamla. Det har även visat sig att viruset drabbar män och kvinnor olika. Folkhälsomyndighetens data visar att 57 procent av de som insjuknat är kvinnor, men av samtliga intensivvårdade är enbart 27 procent kvinnor. Bland de som avlidit till följd av sjukdomen är det dock en mindre obalans, med 45 procent kvinnor. Varför det är så har Folkhälsomyndigheten inte något svar på i dagsläget, men i nuläget ser vi inte att befolkningsstrukturen för Norra Mellansverige påverkas mer än marginellt.

Bland länen i Norra Mellansverige den 31 augusti 2020 har Värmland det lägsta antalet bekräftat smittade, med 417,3 sjukdomsfall per 100 000 invånare och 73 avlidna. Dalarna har 746,3 sjukdomsfall per 100 000 invånare och 174 avlidna. Gävleborg har 1 113,2 sjukdomsfall per 100 000 invånare och 163 avlidna¹⁹. När det gäller antal nya sjukdomsfall per dag så ökade antalet sakta från början av mars och ser ut att ha kulminerat i slutet av juni, medan antal avlidna och antal intensivvårdade per dag var högst i april och sjönk sedan sakta men stadigt. Vi vet ännu inte hur länge en person som tillfrisknat från Covid-19 är immun mot viruset och hur viruset slår om man insjuknar på nytt, vilket påverkar risken att drabbas av en andra våg i framtiden.

De områden i analysen som kommer att påverkas mer är såklart arbetsmarknaden och sysselsättningen, och sannolikt på sikt även ohälsan. I slutet av mars spådde regeringen att arbetslösheten skulle landa på nio procent i år, samtidigt som BNP förväntades falla med fyra procent²⁰. I arbetsmarknadsprognosen som släpptes 16 juni 2020 prognostiserade Arbetsförmedlingen en arbetslöshet på 9,4 procent i år och 11,0 procent 2021²¹. Onekligen står vi inför en djup lågkonjunktur som förvärras av alla de osäkerhetsfaktorer som omger den, på grund av detta nya virus och de restriktioner som implementeras för att sakta ner dess spridning.

Vad vi ska komma ihåg är dock att den stigande arbetslösheten kommer drabba de som är nya på arbetsmarknaden, ungdomar och relativt nyanlända, allra hårdast. Grupper som redan har svårt att komma in på arbetsmarknaden kommer att få det ännu tuffare i den ökade konkurrensen. De med en starkare ställning som förlorar sina jobb i coronavirusets kölvatten är bättre rustade för ett återinträde på arbetsmarknaden när stormen blåst över, något vi sett vid tidigare kriser²².

Långtidsarbetslöshet kan få stora negativa konsekvenser för den enskilde individens möjligheter att ta sig in på arbetsmarknaden. Gävleborgs höga nivåer av långtidsarbetslöshet bland ungdomar är en av länets främsta utmaningar. Övriga län riskerar att få en ökad långtidsarbetslöshet bland ungdomar om nyckelbranscher påverkas. Man ser till exempel redan en stor påverkan på branscher som normalt fungerar som en väg in på arbetsmarknaden för unga och utrikes födda, såsom hotell- och restaurangyrken samt handel. För hela Norra Mellansverige är en minskning av långtidsarbetslösheten bland ungdomar, liksom generellt, en viktig utmaning.

En annan utmaning är den tydliga könssegregationen på arbetsmarknaderna i Norra Mellansverige. Könssegregering begränsar tillväxt i och med att individer väljer utbildning och sysselsättning efter

---

¹⁹ Samtliga data från Folkhälsomyndighetens dagliga uppdatering

(<https://experience.arcgis.com/experience/09f821667ce64bf7be6f9f87457ed9aa>)

²⁰ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/regeringen-spar-arbetsloshet-pa-nio-procent-i-ar>

²¹ Arbetsförmedlingen, "Arbetsmarknadsutsikterna våren 2020" (16 juni 2020)

²² *Nedläggningars och stora neddragningars effekter på branscher och yrkesroller – en analys utifrån geografi och kön*, Tillväxtanalys 2020.

normer snarare än kompetens och fallenhet. För arbetsplatser och branscher kan det innebära att perspektiven snävas in snarare än vidgas av nya infallsvinklar. Könnssegregationen kan också innebära att män och kvinnor drabbas olika av en potentiell försämring av ekonomin. Män är överrepresenterade inom den mer konjunkturkänsliga privata sektorn vilket innebär att en konjunkturedgång troligtvis kommer att drabba männen hårdare.

Sammanfattningsvis kan sägas att de grupper som identifierats i denna analys och de svårigheter de möter med stor sannolikhet kommer finnas kvar på andra sidan coronakrisen. Insatserna som behövdes innan Covid-19 kommer troligen vara ännu viktigare när vi vet mer om vad följderna av krisen blev och hur djup och lång lågkonjunkturen förväntas bli.

UTKAST